

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Irena Žilinskytė

Neakivaizdinio sk. Teisės ir valdymo studijų programos studentė

**ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ KONSTITUCINĖS
APSAUGOS PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Edita Žiobienė

Katedros vedėjas –
Prof. Dr. G.Mesonis

Vilnius 2007

TURINYS

Įvadas.....	3
1. ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ KONCEPCIJA.....	5
1.1. Žmogaus teisės į gyvybę samprata.....	5
1.2. Žmogaus teisės į gyvybę konstitucinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose	8
1.3. Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos analizė Europos žmogaus teisių teismo bylose	17
2. MIRTIES BAUSMĖ IR ŽMOGAUS TEISĖ Į GYVYBĘ.....	26
2.1. Mirties bausmė ir žmogaus teisės į gyvybę apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucijoje .	26
2.2. Mirties bausmės ir žmogaus teisės į gyvybę apsaugos klausimų sprendimai tarptautiniuose teisės aktuose	30
2.3. Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos ir mirties bausmės įtvirtinimas užsienio valstybių Konstitucijose.....	37
3. ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ NESUDERINAMUMAS SU ABORTO IR EUTANAZIJOS REIŠKINIAIS.....	45
Išvados.....	55
Literatūra	57
Žmogaus teisės į gyvybę konstitucinės apsaugos problemos (Santrauka)	63
Problems of constitutional protection of human right's to life (Summary)	65

ĮVADAS

Temos aktualumas. Žmogaus teisės – tai universalios prigimtinės žmonijos vertybės, kurios yra visuotinai pripažįstamos ir saugomos teisės normomis. Šiuolaikinėje visuomenėje vyraujanti sudėtinga šalies socialinė, ekonominė ir technologijų padėtis sąlygoja visuomenės kultūrinių, dvasinių ir ypač moralinių vertybių nuosmukį ir didina poreikį kaskart grįžti prie visuotinai pripažįstamų ir puoselėjamų vertybių – žmogaus teisių, kaip žmogaus teisinės padėties pagrindo. Todėl kiekvienos valstybės pagrindinis tikslas yra imtis kuo efektyvesnių ir produktyvesnių apsaugos priemonių, vykdyti protingą socialinę, ekonominę ir teisinę politiką.

Žmogaus teisių idėja užgimusi pirmosiose valstybėse antikoje, pamažu plėtojasi ir šiandien. Ypatingai didelis dėmesys žmogaus teisėms buvo skiriamas viduramžiais ir renesanso laikais. XVII a. anglų filosofas Dž. Lokas „manė, kad pagrindinės teisės į gyvybę, laisvę, nuosavybę žmonės yra įgiję iš gamtos pačioje pradžioje, kai dar nebuvo valstybės“.¹ Mat buvo manoma, kad žmogaus teisės kyla iš gamtos, o ne suteikiamos valstybės, todėl jos yra prigimtinio prado ir kiekvienas gimdamas jau turi šį prigimtinių teisių paketą.

Žmogaus teisių ir laisvių konstitucinės apsaugos sistema yra tam tikra teisės doktrinos, teisės normų, principų, priemonių ir institucijų visuma, kurios pagalba yra užtikrinamos, saugomos ir įgyvendinamos žmogaus teisės ir laisvės. Svarbiausia teisinės apsaugos priemonė yra Konstitucijos, nacionaliniai įstatymai ir tarptautiniai teisės aktai, kuriuose yra įtvirtinti valstybės įsipareigojimai apsaugoti ir garantuoti žmogaus teises. Žmogaus teisių apsaugos esminis tikslas yra apginti žmogaus teises – fundamentalias visuomenės vertybes ir tobulinti teisinius apsaugos mechanizmus.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnis įtvirtina vieną iš svarbiausių prigimtinių žmogaus teisių – žmogaus teisę į gyvybę. Tai svarbiausia žmogaus teisė, visų žmogaus teisių pagrindas, pamatas formuojantis žmogaus socialiniam vertingumui, orumui ir laisvei, todėl neturi egzistuoti jokia teisės norma, galinti riboti šią prigimtinę žmogaus teisę. Šios teisės reglamentavimas įtvirtina tautos rūpestį ir valstybės pareigą ginti ir saugoti žmogaus teisę į gyvybę. Tačiau vien šios teisės konstatavimas, neužtikrina visapusiškos šios teisės konstitucinės apsaugos, todėl valstybė, remdamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, kaip pagrindiniu šalies įstatymu, Europos žmogaus teisių ir apsaugos konvencija ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija turi siekti tobulinti efektyvią ir veiksmingą žmogaus teisių apsaugos sistemą, plėtoti žmogaus teisių apsaugos doktriną ir ugdyti visuomenės sąmoningumą bei mąstymą žmogaus teisių apsaugos srityje.

Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos problematika kelia daugybę klausimų ir diskusijų. Tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai įvairiais aspektais nagrinėja žmogaus teisių apsaugos teisinį

¹ Vaišvila A. *Teisės teorija*. - Vilnius: Justicia. - 2004, p. 164

reglamentavimą ir kylančius aktualius socialinius bei politinius klausimus. Žmogaus teisių sampratą nagrinėja T. Birmontienė, N. Ashford, V. Sinkevičius, E. Šileikis, A. Vaišvila. Žmogaus teisę į gyvybę ir nusikaltimus prieš šią teisę analizuoja J. Nocius, A. Pėstininkas. Mirties bausmės nesuderinamumą su valstybės siekiu apsaugoti žmogaus gyvybę analizuoja R. Drakšas, V. Pavilionis, S. Katuoka, Bekarija Č. Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos ir kitų tarptautinių dokumentų svarbą, ginant žmogaus teisę į gyvybę, atskleidžia E. Jarašiūnas, A. Paksas, A. Pumputis. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos reikšmę vykdant Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos įsipareigojimus nagrinėja Wildhaber L., V. Berger, Jacobs F. G., Oyey C. ir White R., R. Youngs, Foster S., o Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos principų taikymą užsienio valstybių konstitucijose siekia atskleisti Jočienės D. Aborto socialinius ir politinius ypatumus nagrinėja E. Kavoliūnaitė, R. Youngs, Nowicka W., o eutanazijos reiškinio keliamas diskusijas atskleidžia A. Narbekovas, D. Gerald, T. Birmontienė. Labai svarbi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, jos analizė, plėtojant žmogaus teisių apsaugos doktriną.

Demokratinė valstybė privalo ne tik deklaruoti visuotinai pripažįstamas ir puoselėjamas žmogaus teises, bet kartu turi kurti sąlygas ir garantijas joms įgyvendinti ir užtikrinti. Taip valstybė suteikia kiekvienam visuomenės nariui galimybę realizuoti savo prigimtines teises, kartu sukurdamą ir teisinį aparatą saugantį šias teises. Valstybė tampa priemonių ir institucijų mechanizmas skirtas veikti individų interesams ir tarnauti visų individų gerovei ir teisingumui.

Problema – žmogaus teisių į gyvybę konstitucines apsaugos įgyvendinimo sunkumų ir problematikos identifikavimas.

Objektas – žmogaus teisių į gyvybę konstitucines apsaugos sistema.

Darbo tikslas – atskleisti žmogaus teisių į gyvybę konstitucines apsaugos įgyvendinimo problematikos ypatumus. (galutinė mokslinio darbo ir tyrimo siekiamybė)

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti žmogaus teisės į gyvybę sąvoką nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, Europos žmogaus teisių teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.
2. Remiantis nacionaliniais, tarptautiniais teisės aktais ir užsienio konstitucijomis, išanalizuoti mirties bausmės, aborto ir eutanazijos nesuderinamumą su žmogaus teisę į gyvybę konstituciniais apsaugos principais.
3. Išnagrinėti žmogaus teisės į gyvybę konstitucinės apsaugos įgyvendinimo būdus ir galimybes.
4. Pristatyti esamą žmogaus teisių apsaugos situacijos aktualumą ir atlikti artimos nagrinėjamai temai literatūros analitinę apžvalgą.

Tyrimo metodai:

- Mokslinė dokumentų analizė ir apibendrinimas.

1. ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ KONCEPCIJA

Žmogaus teisės yra tokios prigimtinės, universalios vertybės, kurios priklauso kiekvienam iš mūsų, nepriklausomai nuo lyties, rasės, išpažįstamos religijos, kalbos, odos spalvos ar kitų skirtumų. Pagal T. Birmontienę, „žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas įgyvendinti“.² Taigi žmogaus teisės yra visuomenės moralinės vertybės, suteikiančios kiekvienam galimybę veikti ir patenkinti savo poreikius.

Anot N. Ashford, „žmogaus teisės geriausiai suprantamos pirmiausia kaip apribojimai valstybei, tai yra, kad valstybė netrukdytų individų teisėms jų teritorijoje“.³ Taigi jos yra valstybės kodifikuotos, garantuojamos ir ginamos. Taip žmogaus teisės tampa orientyrais ir principais, kuriais remiasi valstybės pareigūnai, atstovaudami tautą ir sprenddami valstybinio valdymo klausimus.

Šiame skyriuje aptarsime pagrindinę žmogaus teisę - žmogaus teisės į gyvybę, jos sampratą, ir koncepciją Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau Konstitucijoje), tarptautiniuose teisės aktuose bei Europos žmogaus teisių Teismo bylose.

1.1. Žmogaus teisės į gyvybę samprata

Žmogaus teisė į gyvybę yra prigimtinė ir pilietinė kiekvienos žmogiškos būtybės teisė, kuri yra visų teisių pagrindas. Todėl būtina panagrinėti žmogaus teisės į gyvybę prigimtinių ir pilietinių pobūdį.

Pagal A. Vaišvilą prigimtinių teisių „valstybė asmeniui nesuteikia, o tik įpareigoja jas saugoti ir garantuoti. Jas turi visi žmonės, neatsižvelgiant į tai, kokioje šalyje jie gyventų, kokią pilietybę beturėtų ar išvis jos neturėtų“.⁴ Taigi ši žmogaus teisė yra prigimtinė, t.y. priklausanči kiekvienam nuo jo gimimo nepriklausomai nuo rasės, individualių savybių ar skirtumų, ir yra valstybės saugoma ir garantuojama.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau Konstitucinis Teismas), 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime, nagrinėdamas prigimtinių žmogaus teisių sąvoką, akcentuoja, kad „*žmogus nuo pat jo gimimo turi nuo jo asmens neatskiriamas pamatines ir nekintamas teises bei laisves. Žmogaus prigimtis yra pirminis prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis* <...> Konstitucijos 18 straipsnyje, kuriuo prasideda Konstitucijos skirsnis Žmogus ir valstybė, yra įtvirtinta pamatinė norma, kuria remiantis garantuojamos ir ginamos prigimtinės žmogaus teisės ir laisvės. Kituose Konstitucijos straipsniuose skelbiamas atitinkamų prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių

² Lietuvos Konstitucinė Teisė: raida, institucijos, kurių apsauga, savivalda. – Vilnius: MRU.- 2003.-p.316

³ Ashford N. Laisvos visuomenės principai. – Vilnius: Aidai. - 2003. p. 57-58

⁴ Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 103

neliečiamumas, numatomi apsaugos būdai“.⁵ Šis Konstitucinio Teismo pasisakymas nurodo, kad žmogaus teisės yra prigimtinio pobūdžio, jos yra pamatinės ir nekintamos. Šių teisių kodifikavimas Konstitucijoje įpareigoja valstybę jas garantuoti ir ginti.

Gilinantį žmogaus teisės į gyvybę prigimtinumą, svarbus Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriame Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie mirties bausmės nesuderinamumą su Konstitucijos nuostatomis, tęsė prigimtinių teisių ir laisvių problematikos nagrinėjimą. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas teigia, kad „Konstitucijos 18 straipsnyje nurodoma, kad *žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Svarbiausia prigimtine žmogaus teisė yra teisė į gyvybę. Pagal Konstitucijos 19 straipsnį žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. Vadinasi, įstatymų, leidžiančių atimti žmogaus teisę į gyvybę, neturėtų būti*“.⁶ Žmogaus teisė į gyvybę yra pagrindinė ir prigimtine asmens teisė. Ši teisė yra pagrindas formuojantis žmogaus socialiniam vertingumui, orumui ir laisvei, todėl negali egzistuoti jokia teisinė norma leidžianti pažeisti ar apriboti šią teisę.

Anot Ashford, „kiekvienas žmogus turi teisę gyventi <...> niekas neturi būti nužudytas kito žmogaus ar valstybės. Iš tiesų pirmutinė valstybės pareiga – saugoti savo piliečius nuo svetimšalių grobikų ir nusikaltėlių“.⁷ Žmogaus teisė į gyvybę ir teisė gyventi yra pati svarbiausia prigimtine teisė, ji yra pagrindas visoms kitoms žmogaus teisėms. Todėl valstybė turi imtis visų įmanomų apsaugos mechanizmų, siekiant užtikrinti šios teisės laikymąsi ir įgyvendinimą. Žmogaus teisės negali būti valstybės ribojamos, nes jos yra žmogaus prigimtumo pamatas, kartu jos tampa valstybės veiklos orientyrais.

Žmogaus teisė į gyvybę yra didžiausia visuomenės vertybė, kurią privalome apsaugoti bet kokia kaina, mat be šios teisės žmogus praranda savo socialinį vertingumą.

V. Sinkevičius, kalbėdamas apie žmogaus teisių socialinį vertingumą, teigia, kad konstitucinį žmogaus teisių apsaugos pagrindą sudaro *žmogaus teisės*, kurias mokslininkas traukia *kaip „pirminį ir lemiamą pradą, didžiausią socialinę vertybę*. Kartu tai sudaro teises prielaidas apriboti pernelyg didelį valstybės dominavimą žmogaus atžvilgiu ir galimybę remiantis konstitucija reikalauti, kad *valstybė saugotų ir gintų žmogaus teises ir laisves, pati jų nepažeistų ir neleistų kitiems pažeisti*“.⁸ Taigi žmogaus teisė į gyvybę yra visų žmogaus teisių pamatinė nuostata. Juk jai

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1996/n611120a.htm> > (prisijungta 2007.10.17)

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.17)

⁷ Ashford N. *Laisvos visuomenės principai*. – Vilnius: Aidai. - 2003. p. 61

⁸ *Konstitucinis Teismas ir Konstitucingumo garantijos Lietuvoje*: konferencijų medžiaga. – Vilnius: Finansų ministerijos Mokyimo centro leidybos grupė. – 1995. p. 55

nesant, visos kitos teisės tampa bereikšmės ir žmogaus egzistencija netenka prasmės. Vadinas, valstybė kodifikuodama šios teisės principinį vertingumą, įsipareigoja ją ginti ir saugoti, imdamasi visų apsaugos priemonių. Taip yra parodoma valstybės pagarba žmogui ir jo vertingumui.

Analizuodamas Konstitucijos 18, 19 ir 21 straipsnių nuostatas, Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ akcentuoja valstybės vaidmenį žmogaus teisių apsaugos srityje ir teigia, kad „Konstitucija visiems ir kiekvienam garantuoja prigimtines žmogaus teises. Tai yra fundamentalus Konstitucijos ir jos pagrindu kuriamos konstitucinės tvarkos, konstitucingumo principas: *valstybė įpareigota ginti ir saugoti žmogaus prigimtines teises*“.⁹ Taigi 1992 m. Konstitucijoje yra suformuluotas žmogaus teisių katalogas – visuomenės socialinės vertybės, kurių pagalba užtikrinama ne tik žmogaus egzistencija, bet ir normalus žmogaus vystymasis. Žmogaus teisė į gyvybę yra įtvirtinta šio katalogo pirmuoju punktu, taip siekiama pabrėžti šios teisės svarbą ir reikšmingumą, akcentuojamas valstybės įsipareigojimas gerbti ir saugoti žmogaus teisę gyventi

Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis – taip yra sakoma Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. T. Birmontienės teigimu, „*žmogaus teisių sąvoka labai susijusi su žmogaus orumo sąvoka. Žmogaus teisių doktrina yra grindžiama nuostata, kad visų žmonių orumas yra lygus, žmogaus teisių apsaugos tikslas – apginti žmogaus orumą, <...> apsaugoti žmogaus orumą*“.¹⁰ Žmogaus orumas yra suprantamas kaip nevaržoma žmogaus laisvė pasirinkti ir naudotis savo teisėmis. Tai yra gerbiama ir saugoma visuomenės vertybė, todėl nė vienas žmogus neturi būti žeminamas ar kankinamas, neturi patirti žiaurų ar žeminančių elgesį jo atžvilgiu ar būti vergijoje. Mat kėsinantis į žmogaus orumą, būtų pirmiausia pasikėsinta į žmogaus teisę į gyvybę.

Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime tvirtina, kad „*žmogaus prigimtine teise būti traktuojamam vienodai su kitais saugo žmogaus laisvės sritį, nes iš esmės žmogus yra laisvas tiek, kiek yra lygus su kitais*. Ši pamatinė žmogaus teisė garantuojama Konstitucijos 29 straipsnyje, kurio pirmojoje dalyje nustatyta: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“.¹¹ Taip Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad žmogaus teisės yra pripažįstamos visiems asmenims, nepriklausomai nuo lyties, rasės, religijos ar kitų skirtumų jos yra kiekvieno žmogaus laisvės ir saugumo garantas. Mes kiekvienas esam lygūs savo teisėmis. Tačiau turime nepamiršti, kad žmogaus teisė baigiasi ten, kur prasideda kito žmogaus teisė, tokiu atveju yra siekiama socialinio kompromiso, siekiamų tikslų atžvilgiu.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.18)

¹⁰ Lietuvos Konstitucinė Teisė: raida, institucijos, kurių apsauga, savivalda. – Vilnius: MRU.- 2003.- p.317

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1996/n61120a.htm>> (prisijungta 2007.10.18)

Žmogaus teisė į gyvybę yra visuotinė, universali ir neribojama žmogaus teisė. Šios teisės pagrindu atsiskleidžia visas katalogas kitų teisių. Valstybė, kurdama teises garantijas, ir teises institucijas, iškelia svarbiausią veiklos principą – užtikrinti, kad kiekvienas asmuo turėtų lygias galimybes laisvai ir oriai gyventi.

1.2. Žmogaus teisės į gyvybę konstitucinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose

Konstitucija yra svarbiausias Lietuvos valstybės įstatymas, joje yra reglamentuojamas žmogaus teisių ir laisvių katalogas. V. Sinkevičius, išskiria tokius žmogaus laisvių ir teisių reglamentavimui būdingus bruožus:

1. „Konstitucijoje yra įtvirtintas platus žmogaus teisių ir laisvių sąrašas;
2. <...> daugelyje teisių Konstitucijoje išdėstytos ne tik nurodant (deklaruojant), bet ir uždraudžiant kitiems asmenims ar valstybės institucijoms atlikti veiksmus, kurie gali jas pažeisti;
3. <...> Konstitucija nustatė kokybiškai naujas žmogaus teisių apsaugos garantijas“.¹²

Šie žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimo bruožai parodo esminius Konstitucijos kūrimo uždavinius, t.y. kodifikuoti žmogaus teises ir laisves ir apibrėžti jų apsaugos priemonės ir būdus. Taip, anot V. Sinkevičiaus, yra sudaromos teisinės konstitucinės prielaidos „susiformuoti civilizuotiems asmenims ir valstybės santykiams“.¹³

Konstitucijos II skyriuje „Žmogus ir valstybė“ yra išvardintos pamatinės teisės normos – pagrindinės visuomenės ir valstybės vertybės. Šis skirsnis pradedamas teiginiu, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“ (18 straipsnis). Ši principinė nuostata įtvirtina žmogaus teisių prigimtinumą – glaudžią sąsają su žmogaus esme.

Pasak T. Birmontienę, „žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas reiškia, kad žmogui priklauso nuo jo asmens neatskiriamos ir iš jo neatimamos teisės ir laisvės, kad žmogus jas turi *ipso facto*“.¹⁴ Taigi žmogus, kaip biologinė būtybė, naudodamasis prigimtinėmis teisėmis, visuomenėje realizuoja savo poreikius ir tikslus ir taip tampa socialine būtybe. Todėl žmogaus egzistavimas yra neatsiejamas nuo jam priklausančių prigimtinių teisių ir laisvių.

E. Šileikis, interpretuodamas prigimtinių teisių ir laisvių definiciją, pateikia žmogaus teisių ir laisvių esminį norminį turinį, kurį sudaro:

¹² *Konstitucinis Teismas ir Konstitucingumo garantijos Lietuvoje: konferencijų medžiaga.* – Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė. – 1995. p. 56-57

¹³ Ten pat. p. 57

¹⁴ *Lietuvos Konstitucinė Teisė: raida, institucijos, kurių apsauga, savivalda.* – Vilnius: MRU.- 2003.- p.327

- ✓ „Lietuvos valstybės jurisdikcijoje esančių (ar galinčių būti) žmogaus teisės ir laisvės yra „prieš“ valstybės jurisdikciją ir „virš“ jos. Faktas, kad valstybė konstituciškai įvardija prigimtines žmogaus teises ir laisves, nereiškia, kad jos *mustoja būti prigimtiniomis ir tampa valstybės sukurtomis*.
- ✓ <...> niekas negali disponuoti žmogaus teisėmis ir laisvėmis, jos negali būti konstitucingai atimtos (paneigtos) valstybės rašytiniu ar realiniu aktu, privačių asmenų veiksmais, pats žmogus negali jų visiškai išsižadėti, „perleisti“ valstybei ar privatiems asmenims.<...> valstybė negali *konstitucingai* atimti to, ko nėra sukūrusi, kas kyla iš jos teisinės kūrybos, bet iš prigimties.
- ✓ <...> nėra ir negali būti baigtinio prigimtinių teisių ir laisvių sąrašo. Todėl Konstitucijoje <...> perteikiamų žmogaus teisių ir laisvių sąrašas gali būti *plečiamas* arba keičiant (papildant) Konstituciją <...> arba ją *plečiamai detalizuojant įstatymais ir Konstitucinio Teismo nutarimais*“.¹⁵

Taigi E. Šileikis, kalbėdamas apie žmogaus teisių ir laisvių norminį turinį, išskiria tris pagrindines sudedamąsias dalis. Jas apibendrinant galima išskirti tris pagrindines idėjas, pabrėžiančias žmogaus teisių ir laisvių prigimtino svarbą: žmogaus teisės ir laisvės yra aukščiau įstatymo; žmogaus teisės ir laisvės negali būti išsižadamos ir atimamos; nėra ir negali būti prigimtinių teisių ir laisvių baigtinio sąrašo, nes pačios teisės kyla iš pačios žmogaus prigimties, kuri nėra baigtinė.

T. Birmontienė, analizuodama žmogaus teisių reglamentavimą Konstitucijoje, konstatuoja, kad „žmogaus teisių universalumas padeda reformuoti teisę pagal šių dienų reikalavimus ir daro įtaką mūsų teisės reformai. Žmogaus teisių institutas mūsų Konstitucijoje neapsiriboja tik tiesiogiai joje įrašytais nuostatomis“.¹⁶ Žmogaus teisės yra suprantamos kaip aukščiausios visuomenės vertybės, todėl konstitucinė žmogaus teisių apsauga neapsiriboja vien tik jų reglamentavimu, ji kaskart turi būti tobulinama, atsižvelgiant į nūdienos aktualijas. Konstitucijoje žmogaus teisių ir laisvių sąrašas nėra baigtinis, jį diktuoja dabartis ir vis didėjantys žmogaus poreikiai.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ analizuodamas žmogaus teisių ir laisvių prigimtinių pobūdį, tvirtina, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės – tai reiškia, kad „jos yra **neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta. Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai**

¹⁵ Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 212-214

¹⁶ *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencija*. - Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. p. 132

reiškia, kad jas turi ir geriausiai, ir blogiausiai žmonės“.¹⁷ Šia teze, Konstitucinis Teismas siekia atkreipti dėmesį į žmogaus teisių fundamentalų pradą. Mat teisingai suvokus žmogaus teisių prigimtinumą, galėsime tikslingai įvertinti šių teisių apsaugos būtinumą. „Prigimtinės žmogaus teisės - tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes“¹⁸.

Konstitucijos 19 straipsnis teigia, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymai“¹⁹ o Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalis draudžia bet kokią žiaurų, nežmogišką elgesį su žmogumi. Šie Konstitucijos straipsniai išreiškia giluminę prasmę – žmogaus teisę į gyvybę yra svarbiausia žmogaus teisė, kuri turi būti valstybės saugoma ir ginama nuo bet kokio kėsinosi ar pažeidimo.

Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatuoja, kad „rengiant Konstitucijos tekstą žmogaus teisę į gyvybę buvo suformuluota tik bendru teiginiu (19 straipsnis): "Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas."<...> Šis konstitucinis teiginys neleidžia numatyti kokių nors šios teisės apribojimų arba išimčių. Minima nuostata yra teigianti, o ne neigianti arba netgi ne alternatyvi. Akivaizdu, kad negalima saugoti gyvybės įstatyme numatant galimybę ją atimti. Be to, gyvybė, kaip subjektyviosios teisės kategorija, negali būti laipsniuojama. Arba gyvybė yra, arba jos nėra“.²⁰ Taip Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie mirties bausmės ir teisės į gyvybę nesuderinamumą, patikslino, kad „Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Nors pagal BK 105 straipsnį mirties bausmė gali būti skiriama tik tiems asmenims, kurie padarė labai sunkų nusikaltimą – tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis, tačiau vargu ar nusikaltimo sunkumas ir žiaurumas gali būti laikomas pagrindu pateisinti bausmės žiaurumui. Vykdamas mirties bausmę sukeliama kančios, kurios gali būti vertinamos kaip asmens kankinimo forma“.²¹ Taigi Konstitucijoje apibrėžtos teisės normos, įtvirtinančios žmogaus teisės į gyvybę apsaugą, yra

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.18)

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija.– Vilnius: „Mūsų Saulužė“.- 2005, p. 5

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

imperatyvas, kurio privaloma nepažeisti ir juo vadovautis. Todėl negali egzistuoti jokia teisės norma pažeidžianti šią žmogaus teisę. Juk žmogaus teisė į gyvybę yra aukščiausia visuomenės vertybė, kuriai pagarbą turime ugdyti kiekvienam piliečiui nuo mažų dienų.

J. Nocius, analizuodamas nusikaltimus žmogaus gyvybei, teigia, kad „žmogaus gyvybė yra unikali vertybė, gamtos suteikiama vieną kartą. <...> Gyvybė yra visų kitų žmogaus vertybių sąlyga. <...> Tai individo – *homo sapiens* biologinė būklė nepriklausomai nuo individualių jo savybių“.²² Žmogaus gyvybė yra svarbiausia visuomenės ir valstybės vertybė. Todėl gyvybės atėmimas ar didelių kančių sukėlimas, žiauriai elgiantis su žmogumi, yra veiksmai nesuderinami su įstatymais, jie yra neteisėti ir nusikalstami, už kuriuos yra numatytos griežčiausios baudžiamosios teisės sankcijos.

A. Pėstininkas akcentuoja, kad „gyvybė yra pati didžiausia žmogaus vertybė. Todėl baudžiamieji įstatymai nusikaltimus gyvybei laiko labai sunkiais nusikaltimais asmenybei. Žmogaus gyvybė saugoma kaip absoliuti vertybė, į kurią kėsintis niekas neturi teisės“.²³ Tad pagrindinis baudžiamųjų įstatymų tikslas yra apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę. Taip yra parodomas išskirtinis valstybės dėmesys šiai teisei, taip yra kovojama su nusikalstamumu ir siekiama prevencijos.

Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ akcentuoja, kad „**žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę**. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. <...> **žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo**. Atsižvelgiant į tai, žmogaus gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės. Konstitucijos paskirtis tokiu atveju yra užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą. Šie reikalavimai keliami visų pirma pačiai valstybei“.²⁴ Taigi žmogaus teisė į gyvybę yra didi vertybė, kurioje glūdi visas žmogaus socialiai prasmingo ir oraus gyvenimo pamatas. Netekus šios teisės, visos kitos teisės tampa beprasmės, valstybė, siekdama visuomenės taikos ir gerovės, pirmiausia turi užtikrinti šios teisės pagarbą ir apsaugą kaip žmogaus vertingumo pagrindą.

T. Birmontienė, kalbėdama apie žmogaus teisę į gyvybę, akcentuoja, kad turi būti „atkreipiamas dėmesys į tai, kad pasibaigus daug gyvybių nusinešusiam Antrajam pasauliniam karui įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose buvo pateikiami žmogaus teisių katalogai. Visi jie buvo pradedami teise į gyvybę. <...> Konstitucijos 19 straipsnio nuostata, kad

²² Nocius J. *Nusikaltimai žmogui: mokomoji priemonė*. - Vilnius: Vilniaus universiteto l-kl. - 1998, p. 8

²³ Pėstininkas A. *Nusikaltimai asmeniui*. - Vilnius: Mintis. - 1984, p. 5

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: < <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, atsižvelgiant į Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje numatytos teisės į gyvybę interpretavimo raidą per 50 metų, turėtų būti interpretuojama kaip neleidžianti įstatymu nesaugoti bet kokio žmogaus, kad ir padariusio sunkų nusikaltimą, teisės į gyvybę“.²⁵ Taip yra akcentuojamas žmogaus teisės į gyvybę konstitucinis reikšmingumas pilietinėje visuomenėje ir valstybės būtinybė šią teisę apsaugoti.

Žmogus teisę į gyvybę įgyja gimdamas ir netenka jos mirdamas. Gyvybės ir mirties momentas yra tiesiogiai susijęs su šios teisės atsiradimu. Žmogaus gyvybės pradžią kiekvienas suvokia skirtingai: apvaisinimas, naujagimio pasirodymas iš motinos iščių, virkštelės nukirpimas. Lietuvos Respublikos Baudžiamojoje teisėje yra įprasta manyti, kad gyvybės pradžia yra gimusio kūdikio pirmas oro įkvėpimas. J. Nocius „**gyvybės pradžią laiko gimdymo pradžia. <...> Todėl tik prasidėjus fiziologiniam gimdymui, nors naujagimis dar neišėjęs iš iščių, jis jau yra žmogus**“.²⁶ Todėl gyvybės atėmimas, po to kai prasideda gimdymas yra laikomas naujagimio nužudymu. Ši žmogaus gyvybės pradžios koncepcija, atskleidžia prigimtinės teisės į gyvybę pradžios momentą, nuo kurio ši teisė yra saugoma ir ginama. Pažeidus žmogaus teisę į gyvybę yra taikomos baudžiamosios teisės sankcijos.

J. Nociaus nuomone, žmogaus biologinė mirtis yra momentas, „kai prasideda negrįžtamas žmogaus galvos smegenų ląstelių irimo procesas, nors kai kurios organizmo funkcijos dar tęsiasi“.²⁷ Taigi nužudymu yra atimama didžiausia žmogaus vertybė ir padaroma žala jo egzistavimui, nes šios veikos pasėkoje nutrūksta visi jo biologiniai procesai. Pagal Lietuvos Respublikos Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymą, **žmogaus mirties momentas** yra laikomas „**laikas, kai negrįžtamai nutrūksta žmogaus kraujotaka ir kvėpavimas arba kai negrįžtamai nutrūksta visų žmogaus galvos smegenų struktūrų veikla**“.²⁸ Vadinasi, žmogaus gyvybės pabaiga yra negrįžtamas organizmo biologinių funkcijų nutrūkimas, organizmo, kaip visumos, žūtis, o svarbiausia žmogaus egzistencijos pabaiga.

Konstitucijoje teisės į gyvybę įtvirtinimas, akcentuoja šios teisės prigimtinį reikšmingumą ir įpareigoja valstybę imtis visų įmanomų priemonių šiai teisei apginti ir apsaugoti nuo bet kokio neteisėto kėsینimosi. Todėl, anot E.Jarašiūno, „**Konstitucija – ne teisės paminklas, bet „gyva“, aukščiausioji teisė, daranti įtaką visoms teisinės sistemos sritims**“.²⁹ Ji yra imperatyvas, kurį privalu gerbti ir jam paklusti.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

²⁶ Nocius J. *Nusikaltimai žmogui: mokomoji priemonė*. - Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla.- 1998, p. 9

²⁷ Ten pat. p. 9

²⁸ Lietuvos Respublikos Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas:

< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=165128&p_query=&p_tr2=> > (prisijungta 2007.10.17)

²⁹ *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 135

Anot T. Birmontienės, „valstybės tarptautiniai įsipareigojimai, kurie kyla prisijungus prie tarptautinių sutarčių, ypač tokių, kurios įtvirtina žmogaus teises, neretai lemia ne tik ordinarinės bet ir konstitucinės teisės pokyčius“.³⁰ Tuo Tarpų Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, tvirtina, kad „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.“³¹ Taigi Lietuvos valstybė prisijungdama ir ratifikuodama tarptautines sutartis, įsipareigoja jų laikytis ir gerbti jų skelbiamas vertybes ir teises. Taip tarptautinių sutarčių principai yra integruojami į nacionalinės teisės sistemą, siekiant juos taikyti ir taip sureguliuoti valstybės ir visuomenės gyvenimą.

Pirmasis tarptautinis dokumentas, išskėlęs žmogaus teisės į gyvybę aktualumą yra 1948 m. gruodžio 10 d. **Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija** (toliau Deklaracija). Deklaracijos 3 straipsnyje teigiama, kad „kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę“.³² Taip po Antrojo Pasaulinio Karo iškilo pirmasis žmogaus teisės į gyvybę tarptautinis reglamentavimas, kuris įtvirtino konstitucinę žmogaus galimybę naudotis šia teise ir būti apsaugotam. Tuo tarpu 5 straipsnyje įtvirtinta nuostata - „niekas negali būti kankinamas arba žiauriai, nežmoniškai žeminant jo orumą su juo elgiamasi ir jis baudžiamas“³³ - skelbia, kad bet koks kankinimas ar kitoks žiaurus elgesys pažeidžia žmogaus teisę į gyvybę ir jo orumą. Konstitucinis Teismas šiame straipsnyje (5 straipsnyje) išvėlgė „mirties bausmės atsisakymo perspektyvą“.³⁴

A. Paksas Deklaracija apibūdina, kaip žmogaus teisių sąrašą, kuri valstybės „įsipareigoja skatinti, gerbti ir laikytis. Nors Deklaracija nėra tarptautinė sutartis, kuri yra teisiškai privaloma ją pasirašiusioms valstybėms. Ją galima laikyti tik idealo, kurio sparčiau ar lėčiau turėtų siekti pasaulio valstybės, priklausomai nuo kiekvienos valstybės padėties, galimybių ir išteklių, išraiška“.³⁵ Deklaracija nors ir nėra tarptautinė sutartis, kurios ratifikavimas įpareigotų valstybes jos

³⁰ Lietuvos Konstitucinė Teisė: raida, institucijos, kurių apsauga, savivalda. – Vilnius: MRU.- 2003.- p.321

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.19)

³² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VISUOTINE_ZMOGAUS_TEISIU_DEKLARACIJA.pdf> (prisijungta 2007.10.17)

³³ Ten pat

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.19)

³⁵ Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 48-49

laikytis, tačiau tai yra pirmasis dokumentas, padaręs didelį indėlį žmogaus teisių reglamentavime, o jos nuostatų laikymasis tapo socialine pareiga.

1966 m. gruodžio 16 d. Jungtinės Tautos paskelbė du tarptautinius teisės aktus, papildančius Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos nuostatas - **Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas**. Šiais tarptautiniais dokumentais paktų šalys siekia ne tik deklaruoti, bet ir įtvirtinti pilietinių, politinių, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių apsaugos principus konkrečių valstybių narių konstitucinėse sistemose.

Žmogaus teisės į gyvybę reglamentavimo aspektu, svarbus yra **Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas**. Šio paktas 6 straipsnio 1 dalyje yra skelbiama, kad „kiekvienas žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę. Šią teisę saugo įstatymas. Negalima savavališkai atimti niekieno gyvybės“.³⁶ Taip yra įtvirtinama didžiausia valstybės ir visuomenės vertybė – žmogaus gyvybė ir jos apsauga. Pagal Konstitucinį Teismą, šis paktas yra „vertinamas kaip tarptautinė sutartis ir priskiriamas veiksmo sutarčių kategorijai, nes įpareigoja jį pripažinusias valstybes imtis konkrečių veiksmų jo nuostatomis įgyvendinti“.³⁷ Todėl ši dokumentą pasirašiusios valstybės, privalo laikytis šiame akte skelbiamų teisinių nuostatų – gerbti žmogaus teisę į gyvybę ir nepažeisti šias teises, taikant bausmes ar sankcijas.

Vienas pagrindinių tarptautinių dokumentų, kuriame įtvirtinti teisiniai įsipareigojimai žmogaus teisių apsaugos srityje yra **Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija** (toliau Konvencija), kuri buvo pasirašyta 1950 m. Romoje ir įsigaliojo 1953 m. Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. balandžio 27 d. priimtu Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ ratifikavo šį teisės aktą ir taip tapo konvencinių žmogaus teisių apsaugos įsipareigojimų nare ir žmogaus teisių apsaugos sistemos dalyve. Taip pat 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Pirmąjį, Ketvirtąjį, Septintąjį ir Vienuolikąjį, kiek vėliau buvo ratifikuotas ir Šeštasis Konvencijos protokolai.

Konstitucinis Teismas, 1995 m. sausio 24 d. išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ analizuodamas Konvencijos ir Konstitucijos normų atitikimo klausimą, tvirtina, kad „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis - siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių

36 *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas*: <http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=469> (prisijungta 2007.10.17)

37 *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*: < <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija - tarptautiniu lygiu.³⁸ Taigi, ratifikuojant Konvenciją, yra įsipareigojama gerbti ir ginti joje išvardintas žmogaus teises ir laisves.

Pasak A. Pumpučio, Konvencija, įtvirtindama teisinius principus, „apibrėžia bendrą „apsaugos minimumą“, kurį valstybėms leidžiama peržengti savo nuožiūra, vadovaujantis savo teisės normomis.“³⁹ Todėl Konvencijos priėmimas yra subrandintas Europos Tarybos narių noras apsaugoti ir užtikrinti žmogaus teises ir laisvas, kaip taikos pasaulyje ir veiksmingos politinės demokratijos pagrindą. Lietuvos valstybė ratifikuodama šią Konvenciją, prisijungia prie šio noro ir siekia realizuoti Konvencijos tikslus savo nacionalinėje teisėje.

A. Pumputis pastebi, kad šiuo metu veikiantis Konvencijoje numatytų žmogaus teisių apsaugos mechanizmas „susideda iš dviejų pagrindinių dalių – nacionalinės ir tarptautinės (Europos Tarybos narių) žmogaus teisių apsaugos sistemų“.⁴⁰ Žmogaus teisių apsaugos vykdymas apima tiek nacionaline, tiek tarptautines apsaugos priemones. Nes Europos Žmogaus Teisingumo Teismas nagrinėja bylą tik tokiu atveju, kuomet buvo išnaudotos visos nacionalinės teisinės gynybos priemonės.

Pasak Konstitucinio Teismo, „valstybiniai organai, vykdantys teisinę gynybą, turi tiesiogiai taikyti Konstitucijos normas, taip pat įgyvendinti Konvencijos nuostatas. Šios nuostatos turi tapti valstybės vidaus teisės sudedamąja dalimi, ir neturi būti jokių kliūčių joms taikyti teismuose ir kituose teisinę gynybą vykdančiuose organuose“.⁴¹ Darytina išvada, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas teisės aktas Lietuvos nacionalinėje teisėje. Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės yra tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos pamatas, vadinasi, jos turi būti gerbiamos ir saugomos tarptautiniame lygmenyje. Valstybė, įtraukdama Konvenciją į nacionalinę teisės sistemą, turi užtikrinti veiksmingą ir efektyvų jos laikymąsi, nustatant konkrečius Konvencijos normų laikymosi būdus ir taikymo priemones.

Taigi Konvencija yra tokia ypatinga tarptautinė sutartis, kuri, A. Pakso žodžiais tariant, „numatė ir kontrolės mechanizmo su specialiomis institucijomis bei procedūromis sukūrimą, kuris leistų kontroliuoti, kaip valstybės, Konvencijos šalys, laikosi prisiimtų įsipareigojimų“.⁴² Taigi

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: < <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/i510124a.htm> > (prisijungta 2007.10.20)

³⁹ Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 9

⁴⁰ Ten pat. p. 38

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: < <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/i510124a.htm> > (prisijungta 2007.10.20)

⁴² Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 64

Konvencija ne tik pateikė išsamų žmogaus teisių ir laisvių sąrašą, bet kartu reglamentavo specialių įstaigų, vykdančių kontrolės funkciją institutą.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos (toliau Konvencijos) 2 straipsnyje skelbiama, kad

„1. **kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas.** Negalima tyčia atimti niekieno gyvybės, nebent yra vykdomas teismo nuosprendis dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas.

2. Gyvybės atėmimas nėra laikomas šio straipsnio pažeidimu, jeigu tai padaroma nepanaudojant daugiau jėgos negu neišvengimai būtina:

- a) Ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto;
- b) Teisėtai suimant arba sutrukdant teisėtai sulaikytam asmeniui pabėgti;
- c) Pagal įstatymą malšinant riaušes ar sukilimą“.⁴³

Konvencijos 3 straipsnis skelbia, kad „niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“.⁴⁴

Taigi Konvencijos 2 straipsniu šalys įsipareigoja apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, apibrėžia aplinkybes, kada šios teisės suvaržymas yra laikomas teisėtu. Taip yra išreiškiamas pagrindinis valstybių tikslas ir rūpestis, pagal Konvenciją, t.y. apsaugoti žmonių teises ir laisves, o Konvencijos 3 straipsnis įpareigoja ginti žmogų nuo grėsmės patirti nežmogišką ar žiaurų elgesį.

Konvencijos 2 ir 3 straipsniai iliustruoja vieną iš pagrindinių demokratinės visuomenės vertybių – žmogaus teisę į gyvybę ir moko ją gerbti ir saugoti.

A. Pumputis nagrinėdamas Konvencijos 2 straipsnio ir Konstitucijos 19 straipsnio suderinamumą, skelbia, kad „Konstitucija gina teisę į gyvybę, konvencija – „teisę gyventi“. Konstitucija nenumato teisėto gyvybės atėmimo. Konvencija visiškai atitinka Konstituciją“.⁴⁵ Taigi Konvencija yra tarptautinė sutartis, garantuojanti visų valstybių, priklausančių Europos Tarybai pagarbą ir įsipareigojimą ginti žmogaus teises. Todėl teisė į gyvybę šiame dokumente yra suprantama platesniu mastu - įtvirtinama ne tik teisė į gyvybę, bet ir teisė gyventi, kartu yra apibrėžiamos išlygos ir sąlygos, kurioms esant gyvybės atėmimas nėra laikomas prieštaraujančiu ir nusikalstamu įvykiu.

Todėl tvirtai galime pasakyti, kad Konvencijos 2 straipsnis atitinka Konstitucijos 19 straipsnį, o Konvencijos 21 straipsnio 3 dalis atitinka Konvencijos 3 straipsniui. Taip apibrėžiant detalesnius žmogaus teisės į gyvybę apsaugos parametrus, yra reglamentuojama valstybės pagarpa žmogaus

43 *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija:*

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048> (prisijungta 2007.10.15)

⁴⁴ Ten pat.

45 *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 38

teisei į gyvybę, nepriklausomai nuo individualių skirtumų: rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, politinių ar religinių įsitikinimų ir kt.

Apibendrinant, darytina išvada, kad žmogaus teisė į gyvybę yra visuotinė, absoliuti ir neatimama prigimtinė teisė, kuri tampa pagrindiniu valstybės politikos ir veiklos orientyru. Ši teisė yra prigimtinė vertybė, kurią pažeisti galima tik įstatymų numatyta tvarka ir tik tam tikrais būtiniausiais atvejais (pvz., karo), apibrėžtais Konvencijoje ir Konstitucijoje. Todėl niekas negali būti kankinamas ar baudžiamas, negali patirti žeminantį ir nežmonišką elgesį jo orumo atžvilgiu, išskyrus tik įstatymo numatyta tvarka.

1.3. Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos analizė Europos Žmogaus teisių teismo byloje

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau Teismo) yra svarbiausia žmogaus teisių apsaugos sistemos grandis ir, anot Wildhaber L., „žmogaus teisių gynimo sistemos „nervų“ centras, veikiantis per 44 Europos valstybių vietinių teismų sprendimus“.⁴⁶ Todėl siekiant išsamiai išnagrinėti žmogaus teisės į gyvybę apsaugos sampratą ir mechanizmą, ypatingai svarbu paanalizuoti Konvencijos 2 ir 3 straipsnių taikymą, Teismo sprendimus ir paaiškinimus žmogaus teisės į gyvybę apsaugos klausimais. Mat „įsipareigojimas pagal Konvencijos 2 straipsnį saugoti asmens teisę į gyvybę, susietas su bendrąja valstybės pareiga pagal Konvencijos 1 straipsnį „kiekvienam jos jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoti šioje Konvencijoje apibrėžtas teises bei laisves“, netiesiogiai reikalauja, kad būtų tam tikros efektyvaus oficialaus tyrimo formos, jei asmuo būtų nužudytas pavartojus jėgą“.⁴⁷ Todėl Teismo bylų analizė, pagelbės suvokti tikrąją Konvencijos reikšmę, jos principų svarbumą ir keliamų įsipareigojimų valstybėms privalomumą.

Ypač svarbi yra 1995 m. *Byla McCann ir Kiti prieš Jungtinę Karalystę* (17/1994/464/545),⁴⁸ kurios fabula yra tokia – britų kareiviai nušovė IRA (Airijos Respublikos Armijos) narius, kadangi buvo įtariama, kad jie ketina susprogdinti bombą Gibraltare. Nušautųjų asmenų giminaičiai pateikė peticiją, kadangi dėl giminaičių mirties buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis.

V. Berger, nurodo, kad Teismas privalėjo atsižvelgti į „valdžios organų dilemą: viena vertus, apsaugoti Gibraltaro gyventojus, antra vertus, minimaliai apriboti pražūtingos jėgos panaudojimą. <...> Teismas privalo labai nuodugniai išnagrinėti, ar jėgos panaudojimas buvo proporcingas gyvybės apsaugai, ar operacija buvo taip parengta ir kontroliuojama, kad minimaliai būtų sumažinta

⁴⁶ *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p.62

⁴⁷ Ten pat. p. 68-69

⁴⁸ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (17/1994/464/545) *McCann and Others v. The United Kingdom* (1994): <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=2&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11. 02)

galimybė panaudoti pražūtingą jėgą⁴⁹. Todėl Teismas, nagrinėdamas visą turimą medžiagą, turi nuspręsti ar jėgos panaudojimas buvo proporcingas iškeltiems tikslams ir Konvencijos nuostatomis.

Šioje byloje Teismas, konstatavo, kad Konvencijos, kaip pagrindinio žmogaus teisių apsaugos instrumento, tikslas ir dalykas, reikalauja tokios žmogaus teisių apsaugos, kokia yra būtina, siekiant efektyviai apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę ir numatyti aplinkybes, kuriomis esant kyla didelė grėsmė žmogaus teisės į gyvybę sutrikdymui. Teismas tvirtina, kad Konstitucijos 2 straipsnis ne tik saugo žmogaus teisę į gyvybę, bet ir apibrėžia aplinkybes, kuriomis esant žmogaus teisės į gyvybę apribojimas yra teisėtas. Kartu su Konvencijos 3 straipsniu, kuriame tvirtinama, kad „niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“, ⁵⁰ yra saugoma pagrindinė demokratinių visuomenių vertybė.

Teismas nagrinėdamas šią bylą, pabrėžė, kad jėgos panaudojimas ("use force") leidžiamas tik esant realiai grėsmei žmogaus gyvybės atžvilgiu. Jėgos panaudojamas yra galimas tik absoliutaus būtinumo atveju ("absolutely necessary") ir jis turi būti proporcingas Konvencijos siekiamiems tikslams ir saugomoms vertybėms. Teismas tvirtina, kad Konvencijos 2 straipsnio 1 dalis konstatuoja valstybių pareigą apsaugoti gyvybę (to "protect" life), todėl nacionaliniai įstatymai privalo griežtai apibrėžti aplinkybes, kuriomis valstybės pareigūnai gali sukelti realią grėsmę žmogaus gyvybei.

Žinoma, galima įvairiai traktuoti britų karininkų veiksmų tinkamumą šioje byloje, bet valstybės pareigūnai manė vykdantys pareigą, nušaudami įtariamuosius, kad būtų išvengta Gibraltaro gyventojų mirčių ir taip siekdami apsaugoti jų gyvybes, nuo neteisėtų kriminalinių veiksmų. Todėl „jėgos panaudojimas gali pasiteisinti tik tada, kai jis remiasi garbingu įsitikinimu, jog yra visiškai teisingas“.⁵¹

Jacobs F. G., Oyey C. ir White R.⁵² mano, kad *Byla McCann ir Kiti prieš Jungtinę Karalystę* parodo, kaip Konvencijos 2 straipsnis gali užtikrinti visapusišką žmogaus teisės į gyvybę ginimą, kuris yra daug platesnis nei teisės normos įtvirtintos nacionaliniuose teisės aktuose. Sąvoka „absolutely necessary“ nurodo, kad jėgos panaudojimas turi būti griežtai proporcingas Konvencijos 2 straipsnio tikslams. Vadinasi, jėgos panaudojimo turi būti imamas tik realaus pavojaus ir būtinumo atveju, kai kyla grėsmė žmogaus gyvybėms.

Pareigūnams, naudojantiems jėgą neužtenka dorai tikėti, kad atliekami veiksmai yra teisingi; šis tikėjimas turi būti pagrįstas tvirtais įstatymo ir turimos informacijos pagrindais. Taigi, valdžios

⁴⁹ Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. – Vilnius: Pradai- 1997, p. 34

⁵⁰ *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija*:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=114048> (prisijungta 2007.10.20)

⁵¹ Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. – Vilnius: Pradai- 1997, p. 34

⁵² Jacobs F.G, Oyery C., White R. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press.- 2002, p. 43

pareigūnų veiksmai turi būti teisėti, tai yra paremti nacionaliniais įstatymais ir Konvencijos įsipareigojimais.

Raymond Youngs⁵³ nuomone, nužudymas šių IRA narių Teismo yra traktuojamas kaip absoliutaus būtino situacija ("absolutely necessary"), nes buvo siekiama apsaugoti žmones nuo neteisėtos prievartos. Kitaip tariant, pareigūnai nužudydami IRA narius, ketinančius susprogdinti bombą, taip pažeidė jų žmogaus teises į gyvybę, bet kartu apsaugojo Gibraltaro gyventojų gyvybes nuo neteisėtų kriminalinių veiksmų.

Tuo tarpu Foster S.⁵⁴ apibendrinamas bylos medžiagą ir teismo interpretavimą teigia, kad Konvencijos 2 straipsnis saugo žmogaus teisę į gyvybę ir teisę gyventi nuo mirčių, sukeltų valstybės pareigūnų sąmoningais ar net gi neteisėtais veiksmais ir kartu gina šią teisę nuo nusikaltėlių ir neteisėtų teisės pažeidimų atliktų privačių asmenų.

Darytina išvada, kad **Konvencijos 2 straipsnis, įtvirtinantis žmogaus teisės į gyvybę apsaugos svarbą, reglamentuoja valstybės pareigą imtis visų reikiamų priemonių (jėgos), siekiant apsaugoti žmonių gyvybes savo jurisdikcijoje** ir kartu nepažeisti Konvencijos nuostatų.

Absoliutaus būtinumo sąvoka ("absolutely necessary") apibrėžia jėgos panaudojimo teisėtumo pradą, tai yra **valstybės pareigūnai gali imtis jėgos panaudojimo, tik tada, kai kyla reali grėsmė žmogaus teisei į gyvybę ir iškyla absoliuti būtinybė imtis jėgos plačiąja prasme.**

Svarbi yra Konvencijos 3 straipsnio analizė, mat šis straipsnis įkūnija poreikį apsaugoti žmogų nuo bet kokio žiauraus ar žeminančio elgesio. Teismas 1989 m. liepos 7 d. *Byloje Soering prieš Jungtinę Karalystę* (14038/88)⁵⁵ pateikė 3 Konvencijos straipsnio interpretaciją, kuria rėmėsi kitose bylose. Šios bylos fabula yra tokia: Vokietijos pilietis Jens Soering su tėvais įsikūrė JAV nuo 1977 m. 1986 m. JAV Vyriausybė prašo Jungtinę Karalystę išduoti Jens Soering, remiantis ekstradicijos sutartimi, nes šis asmuo yra kaltinamas draugės tėvų nužudymu, jų pačių namuose. Jį prašė išduoti ir Vokietijos Federacinė Vyriausybė. Jens Soering pateiktoje peticijoje, nurodo, kad būdamas išduotas JAV Vyriausybei, jam bus paskirta mirties bausmė ir laukdamas bausmės, patirs „mirties kameros sindromą“ ir nežmonišką, žeminantį elgesį, kas prieštarauja Konvencijos 3 straipsniui.

Teismas, nagrinėdamas šios bylos aplinkybes, teigia, kad 3 Konvencijos straipsnis patikslina, žmogaus teisės į gyvybę suvaržymo galimybę, tik išskirtiniu atveju (Konvencijos 15 straipsnis), t.y. kai kyla reali grėsmė tautos gyvavimui, esant karo ar kitokioms ekstremalioms sąlygoms. Konvencijos 3 straipsnis skatina puoselėti žmogų ir žmogaus gyvybę ir draudžia bet kokį žiaurų ar

⁵³ Youngs R. *English, French and Germany Comparative Law*.- London Sydney: Cavendish Publishing- 1998, p. 107

⁵⁴ Foster S. *Human rights and civil liberties*.- Oxford: Oxford University Press.- 2006, p. 96

⁵⁵ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (14038/88) Soering v. The United Kingdom (1989):

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=the%20%7C%20Soering%20%7C%20v.%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionId=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11. 02)

nežmogišką elgesį prieš žmogų - vieną iš pagrindinių demokratinės visuomenės vertybių. Todėl Jens Soering pasmerkimas „mirties koridorias“ laikotarpiui, kur jis patirs vis didėjančią baimę, belaukiant aukščiausios bausmės įvykdymo, yra Teismo traktuojamas kaip žiaurus ir žeminantis elgesys, pažeidžiantis Konvencijos 3 straipsnį.

V. Berger patikslina, kad teismo nuomone „atsižvelgiant į labai ilgą laikotarpį, skirtą praleisti „mirties koridoriuje“, - vidutiniškai nuo 6 iki 8 metų ekstremaliomis sąlygomis, su nuolatine ir vis didėjančia baime belaukiant aukščiausios bausmės įvykdymo, taip pat turint galvoje ir ieškovo asmeninę situaciją, ypač jo amžių ir mentalinę būseną nusikaltimo metu, suinteresuotojo asmens išsiuntimas į JAV keltų jam realų pavojų“.⁵⁶ Taigi šioje byloje Teismas prieina išvados, kad Konvencijos 3 straipsnis yra pažeidžiamas ir tuo atveju, kai yra išduodamas bėglys valstybei, kurioje jis gali patekti į pavojų ir patirti kankinimus ar nežmogišką elgesį.

Konvencijos 3 straipsnis valstybes įpareigoja gerbti ir saugoti žmogaus teisę į gyvybę tiek savo jurisdikcijoje, tiek kitoje šalyje, vykdant ekstradiciją. Mat asmens išsiuntimas į tėvynę turi būti labai pasvertas, kad žmogus nebūtų pasmerktas grėsmei, kankinimams ir žiauriam elgesiui.

1992 m. *Byloje Tomasi prieš Prancūziją*⁵⁷, kurios fabula yra tokia: Prancūzijos pilietis Feliksas Tomasi 1983 m. buvo sulaikytas policijos Bastijoje, o 1987 m. peticijoje Komisijai Tomasi teigia, būdamas areštiniėje, jis patyrė nežmogišką ir žeminantį elgesį.

Teismas, nagrinėdamas skundo pagrįstumą, pirmiausia siekė nustatyti, ar yra priežastinis ryšys tarp skundžiamo elgesio ir konstatuotų sužeidimų. Išnagrinėjęs bylos medžiagą Teismas konstatavo, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis, kadangi „medikų praktikų pažymos ir išvados, parašytos visai nepriklausomai vienos nuo kitų, liudija suduotų Tomasi smūgių intensyvumą ir daugumą; dėl to yra rimtas pagrindas laikyti šį elgesį nežmogiško ir žeminančio pobūdžio“.⁵⁸ Taigi Tomasi suduoti smūgiai, dėl kurių liko žymės ant ieškovo kūno ir kurias patvirtina medikų išvados, yra traktuojami kaip nežmogiškas ir žeminantis elgesys, pažeidžiantis Konvencijos 3 straipsnio nuostatas.

Konvencija, būdama pagrindiniu žmogaus teisių apsaugos dokumentu, taikos ir saugumo garantu, siekia garantuoti kiekvienam asmeniui jo teises ir laisves, vadinasi, tiek nusikaltusiam, tiek nukentėjusiam, tiek kiekvienam piliečiui turi būti garantuojama pagarba jo teisei į gyvybę ir jis negali patirti smurto ar žiauraus elgesio.

⁵⁶ Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. – Vilnius: Pradai- 1997, p. 44

⁵⁷ Ten pat. p. 48

⁵⁸ Ten pat. p. 50

2000 m. birželio 13 d. *Byloje Timurtaş prieš Turkiją* (23531/94),⁵⁹ pareiškėjas Mehmet Timurtaş, kuris yra Turkijos pilietis, gyvenantis Stambule Turkijoje, padavė skundą dėl jo sūnaus Abdulvahap Timurtaş dingimo, nežmoniško ir žiauraus elgesio su juo, kas, anot Mehmet Timurtaş, pažeidžia Konvencijos 3 straipsnį ir dėl sūnaus mirties, kuri įvyko belaukiant teismo ir įkalinimo, kas pažeidžia Konvencijos 2 straipsnį.

Teismas konstatavo, kad buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis, kadangi suimant Abdulvahap Timurtaş, jis buvo sužeistas valstybės pareigūnų ir kiek vėliau buvo konstatuota jo mirtis. Taip buvo pažeista jo teisė į gyvybę, o jo artimiesiems dėl Abdulvahap Timurtaş dingimo ir nežinios buvo sukeltos didelės kančios.

Šioje byloje Teismas prieina išvados, kad **kai yra suimamas individas, kuris tuo metu buvo geros sveikatos, bet po to išaiškėja, kad jis buvo tuo metu sužeistas – yra remiamasi valstybės pareigūnų paaiškinimais dėl šio incidento ir individo sužeidimo.**

Apibendrinant, galima prieiti išvados, kad valstybės pareigūnai privalo laikytis Konvencijos ar nacionalinių įstatymų normų ir imdamiesi prievartos, ji turi būti pasverta ir turi būti suderinama su siekiamais tikslais.

1998 m. *Byloje Osman prieš Jungtinę Karalystę* (87/1997/871/1083),⁶⁰ kurios fabula yra tokia: pareiškėjai Mulkiye Osman ir Ahmet Osman, kurie yra Britanijos piliečiai. Mulkiye Osman yra našlė Ali Osman, kuris buvo nušautas 1988 m., o Ahmet Osman yra jų sūnus. Pareiškėjai teigia, kad valdžios pareigūnai nesiėmė visų reikiamų priemonių, siekiant apsaugoti Ali ir Ahmet Osman gyvybes nuo realaus ir žinomo pavojaus. Todėl pareigūnai pažeidė savo įsipareigojimą Konvencijos 2 straipsniui.

Teismas, nagrinėdamas bylos aplinkybes, pažymi, kad Konvencijos 2 straipsnis išreiškia pozityvią Valstybės pareigą imtis visų prevencinių priemonių, kad būtų apsaugotas individas ir jo gyvybė nuo grėsmės, kylančios iš asmenų kriminalinių veiksmų. Pareigūnai turi žinoti ir numatyti aplinkybes, kuriom esant iškyla reali grėsmė žmogaus gyvybei ir turi imtis visų reikiamų priemonių, siekiant išvengti nekaltų žmonių aukų. Todėl Teismas pabrėžė, kad šioje byloje pareigūnai pažeidė savo įsipareigojimą apsaugoti žmogaus gyvybę ir Konvencijos 2 straipsnį, dėl sukeltos grėsmės Osman šeimos gyvybėms ir dėl Ali Osman žūties.

⁵⁹ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (23531/94) *Timurtaş v. Turkey* (2000):

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=23531/94&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11.04)

⁶⁰ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (87/1997/871/1083) *Osman v. The United Kingdom* (1998):

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Osman%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11.05)

Nagrinėjant šios bylos aplinkybes, Jacobs F. G., Oyey C. ir White R.⁶¹ traktuoja, kad pareigūnų veiksmai yra teisėti, jei jie žinojo ar galėjo žinoti realios grėsmės žmogaus gyvybei egzistavimą dėl trečiosios šalies kriminalinių veiksmų ir jiems nepavyko išvengti pavojaus, pasinaudojant ginklais, teisingai pamatuojant savo ginklų galimybes. Tuomet tai nėra laikoma Konvencijos 2 straipsnio pažeidimu.

Foster S.⁶² analizuodamas Teismo interpretacijas, pastebi, kad Teismas siūlo valstybėms narėms daug platesnę diskrecijos galimybę, sprendžiant klausimą ar valstybė pažeidė savo pareigą apsaugoti žmogaus gyvybę. Tačiau valstybės pareigūnai, tarnaudami žmonėms ir tautos gerovei, negali pamiršti įsipareigojimų Konvencijai. Todėl sprendžiant valstybės pareigūnų veiksmų legitimumą ir Konvencijos 2 straipsnyje numatytą išimčių realizaciją, svarbu apibrėžti **valstybės įsipareigojimą vadovautis Konvencijos 2 straipsniu ir apsaugoti žmogaus gyvybę ne tik nuo tarptautinio kėsینimosi, bet ir valstybių jurisdikcijos teritorijoje kylančio pavojaus žmonių gyvybėms.**

2002 m. *Byloje McShane prieš Jungtinę Karalystę* (43290/98),⁶³ kurios fabula yra tokia: pareiškėjas yra žmona Dermot McShane, kuri teigia, kad buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis, mat jos vyras buvo sužeistas valstybės pareigūnų per 1996 m. riaušes Londonderry ir nebuvo atliktas išsamus jo mirties aplinkybių tyrimas.

Teismas, nagrinėdamas McShane mirties aplinkybes, kuris žuvo pareigūnams atliekant operaciją ir panaudojant jėgą, pasikartodamas išaiškino Konvencijos 2 straipsnį. Teismas pabrėžė, kad Konvencijos 2 straipsnis apibrėžia aplinkybes, kai pareigūnai gali apriboti žmogaus teisę į gyvybę vardan siekio apsaugoti jų gyvybes nuo gresiančio pavojaus, kylančio iš neteisėtų kriminalinių veiksmų. Sąlygos, kurioms esant gali būti pažeisti šie tikslai, turi būti konkrečiai apibrėžti. Todėl nusprendžiant ar buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis šioje byloje, Teismui būtina įvertinti ir ištirti ne tik veiksmus, bet ir aplinkybes, kurioms esant buvo atlikti pareigūnų veiksmai pažeidžiantys Konvencijos 2 straipsnį.

Šioje byloje Teismas konstruoja koncepciją, kad **įsipareigojimais Konvencijai reikalauja efektyvių tyrimų, kurie padėtų išaiškinti valstybės pareigūnų jėgos panaudojimo teisėtumą, identifikuoti bei nubausti kaltuosius, kai individai žūva valstybės pareigūnų jėgos panaudojimo metu.**

Wildhaber L. apžvelgdamas Teismo praktiką tvirtina, kad, „Teismas kai kuriose bylose Konvencijos 2 straipsnio pažeidimus (teisė į gyvybę) nustatė ne esminiu klausimu, nes nepakako

⁶¹ Jacobs F.G, Oyery C., White R. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press.- 2002, p. 52

⁶² Foster S. *Human rights and civil liberties*.- Oxford: Oxford University Press.- 2006, p. 98

⁶³ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (43290/98) *McShane v. The United Kingdom* (2002): <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=38&portal=hbkm&action=html&highlight=Osman%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en> (prisijungta 2007.11. 04)

įrodymų įtarimams pagrįsti, bet procedūriniu aspektu. Taigi įsipareigojimas pagal Konvencijos 2 straipsnį saugoti asmens teisę į gyvybę, susietas su bendrąja valstybės pareiga pagal Konvencijos 1 straipsnį, <...> netiesiogiai reikalauja, kad būtų tam tikros efektyvaus oficialaus tyrimo formos, jei asmuo būtų nužudytas pavartojus jėgą.⁶⁴ Todėl žmogaus teisės į gyvybę apsauga atliekama, vykdant efektyvią prevencinę politiką, užtikrinant kriminalinės teisės veiksmingumą ir atliekant išsamius tyrimus, tiriant pareigūnų veiksmų ir jėgos panaudojimo legitimumo klausimus.

2001 m. *Byloje Hugh Jordan prieš Jungtinę Karalystę* (24746/94),⁶⁵ kurioje pareiškėjo Hugh Jordan sūnus Pearse Jordan buvo nušautas ir nužudytas 1992 m. Belfast valstybės pareigūno (Bylos medžiagoje įvardinto kaip Seržanto A). Pareiškėjas savo skunde tvirtina, kad buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis, nes jo sūnus buvo nepateisinamai nužudytas ir nebuvo atliktas efektyvus tyrimas dėl mirties aplinkybių.

Teismas, nagrinėdamas nepateisinamo nužudymo Pearse Jordan aplinkybes ir efektyvaus tyrimo nebuvimą dėl jo mirties, išaiškino, kad beginklis Pearse Jordan buvo nužudytas valstybės pareigūnų neteisėtai, nes jie pažeidė Konvencijos 2 straipsnį.

Teismas patikslina, kad Konvencijos 2 straipsnis apibrėžia aplinkybes, kuriomis yra galimybė teisėtai apriboti žmogaus teisę į gyvybę, kartu šis straipsnis reikalauja panaudoti jėgą tik esant realiai būtinybei, siekiant apsaugoti žmonių gyvybes. Nors pareigūnai tvirtai tikėjo siekiantys gerų tikslų, vadovaujantis duotais nurodymais, tačiau vėliau išaiškėjo, kad įvyko didžiulė klaida. Todėl Teismas konstatavo, kad nebuvo išlaikytas balansas tarp Konvencijos reikalavimo išsaugoti gyvybę ir jėgos panaudojimo ir netgi buvo neteisingai laikomasi procedūrų ir taisyklių išvardintų Konvencijos 2 straipsnyje.

Analizuodamas šios bylos aplinkybes, Foster S.⁶⁶ pabrėžia, kad Konvencijos 2 straipsnis primeta pareigą kiekvienai valstybei atlikti visapusišką tyrimą dėl mirties aplinkybių, kuri įvyko jų jurisdikcijoje ir taip buvo pažeista svarbiausia vertybė ginama šio straipsnio.

Jacobs F. G., Oyey C. ir White R.⁶⁷ pastebi, kad Konvencijos 2 straipsnis įtvirtina pozityvų įsipareigojimą apsaugoti individus nuo neteisėtos prievartos, kylančios iš kitų asmenų ir pareigą iširti faktus nužudymo atveju, net jei yra aiškiai matyti, kad tai nėra atlikta valstybės pareigūnų.

Taigi būtina patikslinti, kad efektyvus ir išsamus tyrimas yra būtinas visuomet, kai pareigūnų operacijų ar atitinkamų veiksmų pasėkoje yra nužudomas žmogus ar yra įtariama, kad jis galėtų

⁶⁴ *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p. 68-69

⁶⁵ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (24746/94) *Hugh Jordan v. The United Kingdom* (2001)// <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=hugh%20%7C%20jordan%20%7C%20v.%20%7C%20united%20%7C%20kongdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11. 04)

⁶⁶ Foster S. *Human rights and civil liberties*.- Oxford: Oxford University Press.- 2006, p. 110

⁶⁷ Jacobs F.G, Oyey C., White R. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press.- 2002, p. 50 - 51

dingti. Toks tyrimas padeda išaiškinti pareigūnų veiksmų teisėtumą ir ginklų panaudojimo proporcingumą siekiamų Konvencijos tikslų atžvilgiu.

Anot Wildhaber L. „paprastas faktas, kad institucijoms yra pranešta apie smurtinę mirtį ar nepaaiškinamą dingimą įtartinomis aplinkybėmis, sukelia ipso facto išipareigojimą pagal 2 straipsnį atlikti veiksmingą mirties arba dingimo aplinkybių tyrimą“.⁶⁸ **Taigi žmogaus mirties, dingimo ar nužudymo aplinkybių tyrimas yra būtinas esant ar nesant įrodymams, kad tai įvyko valstybės pareigūnų ar privačių asmenų veiksmų pasėkoje. Mat tyrimo būtinumas yra išipareigojimo Konvencijos 2 straipsniui realizacija ir siekis apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę.**

Panaši byla buvo iškelta 2006 m. *Byloje Bazorkina prieš Rusiją* (69481/01),⁶⁹ kurios fabula yra tokia: pareiškėja Fatima Sergejevna Bazorkina tvirtina, kad jos sūnus Khadzhi-Murat Aslanbekovich Yandiyev per sulaikymo operaciją dingo 2000 m. Alkhan-Kala. Pareiškėja savo skunde teigia, kad buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis, nes jos sūnus buvo nužudytas valstybės pareigūnų ir buvo netinkamai atliktas tyrimas dėl Khadzhi-Murat Aslanbekovich Yandiyev dingimo išaiškinimo.

Teismas šioje byloje konstatavo, kad priklausomai nuo atitinkamų specialių faktorių būvimo, kuriems esant yra sukeliama pareiškėjui kančios, **dingusiųjų (“disappeared person”) šeimos nariai yra identifikuojami kaip aukos valstybės pareigūnų veiksmų ir elgesio prieštaraujančių Konvencijos 3 straipsniui.** Kančių mastas ir pobūdis skiriasi nuo emocinio sielvarto, kuris yra neišvengiamai sukeltas dėl aukos ir dėl svaraus žmonių teisės į gyvybę pažeidimo. Teismas pažymi, kad esmė šio pažeidimo glūdi ne konkrečiai dingimo fakte, bet valdžios pareigūnų reakcijoje ir požiūryje į konkrečios situacijos subtilumą. Taip šeimos nariai yra identifikuojami kaip aukos valdžios pareigūnų elgesio ar veiksmų.

Teismas nustatė, kad buvo pažeistas Konvencijos 2 straipsnis dėl netinkamai atlikto kriminalinio tyrimo, išaiškinant Khadzhi-Murat Yandiyev pagrobimo ir įtariamos mirties aplinkybes (mat jis buvo pradėtas praėjus metams su puse po įvykių).

Pasak Wildhaber L. „neatlikus veiksmingo tyrimo, taip pat labai dažnai neveiksmingos tampa esamos vidaus teisinės gynybos priemonės ir nebegalima patenkinti taisyklės, kad turi būti išnaudotos visos vidaus teisinės gynybos priemonės“.⁷⁰ O juk pagrindinė valstybės pareiga yra apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę visomis priemonėmis, kas sudaro ne tik jėgos panaudojimą, bet ir išsamų tyrimą dingimo, nužudymo ar sužalojimo atveju.

⁶⁸ *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p. 69

⁶⁹ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (69481/01) *Bazorkina v. Russia* (2006): <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=13+2&sessionId=2789990&skin=hudoc-en> (prisijungta 2007.11. 03)

⁷⁰ *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p. 69

Todėl būtina sutikti su Wildhaber L. teigimu, kad Teismas „ne kartą yra priėmęs sprendimą, kad jei asmuo įtakingamai pagrindžia savo teiginį, jog policija ar kita valstybės institucija jo atžvilgiu pažeidė Konvencijos 3 straipsnį <...> ši nuostata vėl susiejama su bendrąja valstybės pareiga <...> atlikti veiksmingą oficialų tyrimą. <...> tyrimas turėtų suteikti galimybę nustatyti ir nubausti atsakingus už pažeidimą asmenis“.⁷¹ Remiantis šios bylos Teismo interpretacija, darytina išvada, kad Konvencijos 3 straipsnis yra pažeidžiamas ir tuo atveju, kai nužudytojo ar dingusiojo asmens artimiesiems yra sukeliama didelės kančios, dėl valdžios pareigūnų nežmoniško ir nehumaniško elgesio ar veiksmų, dėl tinkamo tyrimo nebuvimo, išaiškinant dingimo ar mirties aplinkybes.

Taigi Konvencijos 2 straipsnis įtvirtina apsaugą ne tik nuo tarptautinio nusikalstamo elgesio, bet ir nuo situacijų, kuriose buvo leista panaudoti valstybės pareigūnams jėgą („use force“), kurios pasėkoje buvo apribota žmogaus teisė į gyvybę. Tyčinis ar apgalvotas mirtinų ginklų panaudojimas galimas tik esant realiai būtinybei („absolutely necessary“) ir toks jėgos panaudojimas turi būti proporcingas siekiamiems tikslams.

Aktualus yra T. Birmontienės pastebėjimas, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas „dažnai remiasi Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatomis ir Europos žmogaus teisių sprendimais. <...> Europos žmogaus teisių teismo formuluojami precedentai tokiu būdu integruojasi į Lietuvos teisę, kas mūsų teisės doktrinos požiūriu yra labai svarbu, nes praplečia tradicinę teisės šaltinių sampratą“.⁷² Taip Konvencijos principai ir idealai tampa Lietuvos Respublikos Konstitucinės teisės dalimi.

Apibendrinant darytina išvada, kad **Konvencija – tai siekis rasti balansą ir pusiausvyrą tarp visuomenės teisių bei interesų ir visuomeninio poreikio apsaugoti žmogaus teisės. Laisvesnis asmenų judėjimas ir didėjantis nusikalstamumas, įgaunantis tarptautinį pobūdį, kelia rūpestį tautoms užtikrinti visuomenės gerovę, identifikuoti ir nubausti nusikaltėlius bei vykdyti teisingumą. Todėl žmogaus saugumas ir siekis apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę turi būti pagrindiniai prioritetai valstybės veikloje ir nusikaltimų prevencijoje.**

⁷¹ *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p. 68-69

⁷² *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*, tarptautinė konferencija.- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.- 1998, p. 121

2. MIRTIES BAUSMĖ IR ŽMOGAUS TEISĖ Į GYVYBĘ

Mirties bausmė yra suprantama kaip gyvybės atėmimas valstybės vardu visuomenės labui. R. Drakšas analizuodamas kriminalinės bausmės sąvoka, apibrėžia, kad, „mirties bausmė – tai bausmės rūšis, pasireiškianti prievartiniu gyvybės atėmimu nusikaltėliui, kuri gali būti paskirta tik teismo nuosprendžiu ir tik baudžiamojo įstatymo numatytais atvejais“.⁷³ Įprasta manyti, kad ši prevencinė priemonė yra vykdoma asmeniui, padariusiam labai sunkų nusikaltimą. Daugelyje valstybių ši sankcija yra įvairiai reglamentuojama. Siekiant atskleisti mirties bausmės sampratą, šiame skyriuje apžvelgsime mirties bausmės sampratą, jos reglamentavimą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tarptautiniuose teisės aktuose ir užsienio valstybių konstitucinėse teisėse.

2.1. Mirties bausmė ir žmogaus teisės į gyvybę apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau Konstitucijoje), kaip jau buvo minėta, yra įtvirtinta pamatinė nuostata, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas (19 straipsnis). Tuo tarpu Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje yra nurodoma, kad draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, interpretuodamas mirties bausmės ir teisės į gyvybę nuostatų įtvirtinimą Konstitucijoje, konstatuoja, kad „**Konstitucijoje tiesiogiai nepasakyta, kad draudžiama nustatyti bausmes, kuriomis žmogui atimama gyvybė**, tačiau tai savaime aišku iš konteksto, nes Konstitucija draudžia nustatyti žmogų žalojančias bausmes. Žmogų žaloja ne tik jo plakimas, kankinimas, kūno dalies atskyrimas ir panašios bausmės. <...> Mirties bausmės neįmanoma įvykdyti nenutraukus pasmerktojo kūno fiziologinių funkcijų, nepaveikus jo organizmo taip, kad jis mirtų, t. y. vienaip ar kitaip nesužalojus jo“.⁷⁴ Taigi Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos tiesiogiai nenurodo, kad mirties bausmė yra draudžiama ar ne draudžiama. Tačiau aiškiai konstatuojama, kad žmogaus teisę į gyvybę ir žmogaus orumą gina įstatymas ir kad draudžiama žmogų kankinti, žaloti ar kitaip žiauriai su juo elgtis, kas netiesiogiai nurodo mirties bausmės taikymo nesuderinamumą su šiomis nuostatomis bei siekiais apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę.

⁷³ Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*.- Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 24

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: < <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

Mirties bausmės taikymas gali būti suvokiamas, kaip teisingumo įvykdymas: nusikaltėlis nusipelnė mirties už savo padarytą nusikaltimą. Konstitucinis Teismas 2001 m. spalio 2 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatuoja, kad „**už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos teisės pažeidimui**, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi asmens varžyti akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“.⁷⁵ Teisingumo vykdymas, skiriant sankcijas už nusikaltimus turi atitikti ir būti proporcingas nusikalstamos veikos turiniui ir pobūdžiui, kad būtų kiek įmanoma mažiau pažeidžiama žmogaus teisė į gyvybę.

Teisės teorijoje, įkūnijant pačios teisės esmę, teisingumo vykdymas yra panašiai interpretuojamas. Pasak A. Vaišvilos, „**teisingumo vykdymas** (civilinių, baudžiamųjų ir administracinių teismų veikla) – tai konkretaus asmens subjektinių teisių susiaurinimas tokiu mastu, koku tų teisių turėtojas atsisakė vykdyti pareigas, kurių vykdymą įstatymai laiko būtinu siekiant legalizuoti to asmens teises visuomenėje“.⁷⁶ Taigi siekiant teisingumo, teisės sankcijos pažeidėjui turi apriboti jo teises proporcingai padarytam nusižengimui – tiek kiek jis pažeidė kito asmens teises.

Konstitucinis Teismas, 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ analizuodamas teisingumo sąvoką, konstatavo, kad „vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų - **teisingumas**. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambuleje. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos“.⁷⁷ Demokratinėje valstybėje teisingumas yra aukščiausia siekiamybė, efektyviai sureguliuojant valstybės ir visuomenės, visuomenės narių tarpusavio santykius, siekiant taikos ir gerovės.

Tešdamas teisingumo interpretacijas, Konstitucinis Teismas 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/n011002.htm> > (prisijungta 2007.10.19)

⁷⁶ Vaišvila A. *Teisės teorija*. - Vilnius: Justicia.- 2004, p. 132

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/n511222a.htm> > (prisijungta 2007.10.20)

Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, skelbia, kad „Konstitucijoje įtvirtinti teisingumo ir teisinės valstybės principai yra universalūs, jais turi būti vadovaujamosi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. Šiais konstituciniais principais yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia, kad visos valstybės institucijos turi veikti remdamosi ir vadovaudamosi teise, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo“.⁷⁸ Teisingumas, kaip universalus ir visuotinis principas, turi lydėti tiek įstatymų leidėją, tiek įstatymų vykdytoją. Nes teisingumas yra valstybės veiklos ir politikos pagrindinis tikslas ir idealas, kurio turi būti siekiama ir juo vadovaujamosi.

N. Ashford teisingumą suvokia kaip „taisyklės, pagal kurias paskirstomi atlygiai ir bausmės, kad kiekvienas žmogus gautų tai, kas jam priklauso“.⁷⁹ Teisingumas N. Ashford yra suprantamas kaip lygybė ir pusiausvyra, kaip teisių ir pareigų vienovė. Tačiau nederėtų piktnaudžiauti šia sąvoka, kalbant apie mirties bausmės taikymo teisėtumą. Juk nehumaniška vadovautis principu „akis už akį“ ir taip pažeisti žmogaus teisės ir laisvės prigimtinius principus.

Konstitucinis Teismas, apžvelgdamas Konstitucijoje kodifikuotas teisės normas, teisingumo ir teisinę valstybės konstitucines nuostatas, patikslina, kad „už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“.⁸⁰ Teisės sankcijos turi suderėti ir atitikti teisės normų pažeidimų turinį. Siekiant šio suderinamumo ir atitikties yra įgyvendinamas teisingumo principas.

R. Drakšas, analizuodamas mirties bausmės taikymo tikslą su teisingumo vykdymu, padaro išvadą, kad „taikant mirties bausmę negali būti užtikrinamas teisingumo principo įgyvendinimas, nes atėmus asmeniui gyvybę išlaikyti interesų vienybės ar bausmės adekvatumo iš esmės neįmanoma dėl to, kad nebelieka bausmės taikymo subjekto“.⁸¹ Todėl mirties bausmės taikymas, neužtikrina teisingumo principo įgyvendinimo, priešingai, jis skatina nepagarbą žmogaus teisei į gyvybę, netvarką ir nesantaiką. Paprastai visuomenėje mirties bausmė suprantamas kaip nusikaltimas, pažeidžiantis žmogaus vertingumą, o ne kaip teisinga prevencinė priemonė.

Konstitucinis Teismas, 2001 m. spalio 2 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n001206.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

⁷⁹ Ashford N. *Laisvos visuomenės principai*. – Vilnius: Aidai. - 2003. p.68

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:< <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n001206.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

⁸¹ Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*.- Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 25

Konstitucijai“ kalbėdamas apie žmogaus teisių ribojimą, taikant teisės sankcijas, patikslina, kad „įstatymu nustatant atsakomybę, taip pat jos įgyvendinimą, turi būti išlaikoma teisinga pusiausvyra tarp visuomenės ir asmens interesų, kad būtų išvengta nepagrįsto asmens teisių ribojimo. Remiantis šiuo principu, įstatymais asmens teisės gali būti apribotos tik tiek, kiek yra būtina viešiesiems interesams ginti, tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo privalo būti protingas santykis. Šiam tikslui pasiekti gali būti nustatytos tokios priemonės, kurios būtų pakankamos ir ribotų asmens teises ne daugiau negu yra būtina“.⁸² Todėl taikant teisės sankcijas yra siekiama įgyvendinti teisingumą, nubausti kaltuosius, užtikrinti visuomenės saugumą ir gerovę. Siekiant šių tikslų yra pažeidžiamos ir apribojamos nusikaltusio žmogaus teisės ir laisvės, todėl šie apribojimai turi būti atliekami tik tada ir tik tiek, kiek yra būtini viešiesiems interesams apginti. Teisės sankcijos visada turi atitikti jų taikymo tikslą, teisės pažeidimo pobūdį.

Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ tvirtina, kad „kriminalinė bausmė - valstybės reakcija į jau padarytą nusikaltimą. Tai yra valstybės prievartos priemonė apkaltinamuoju nuosprendžiu skiriama nusikaltimą padariusiam asmeniui ir apribojanti nuteistojo teises bei laisves. <...> Baudžiamojoje teisėje pabrėžiama, kad bausmės griežtumas (nubaudimo laipsnis) turi atitikti padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumo laipsnį, nusikaltėlio asmenybę, bylos aplinkybes, kurios lengvina ar sunkina atsakomybę. <...> Kriminaline bausme yra siekiama paveikti nusikaltimą padariusį asmenį, kad jis nebepadarytų naujų nusikaltimų, t. y. pataisyti nusikaltėlį, taip pat daryti poveikį kitiems visuomenės nariams, kad jie nenusikalstų. Kartu atkuriamas pažeista tvarka ir teisingumas. Šiems tikslams įgyvendinti baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinama atitinkama bausmių sistema“⁸³

Bausmių sistema yra valstybės prievartos priemonės, kuriomis siekiama nubausti nusikaltusį, užkirsti kelią nusikalstamumui, užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, visuomenės gerovę ir teisingumą. Bausmės paskyrimas nusižengusiajam parodo, kad turi būti laikomasi nustatytų teisės normų, turi būti gerbiamas žmogus, žmogaus orumas ir jo teisės. Bausmės skyrimas yra ne atpildo siekimas, o teisingumo vykdymas, tvarkos ir taikos palaikymas.

V. Pavilionis, nagrinėdamas baudžiamosios teisės tikslą apsaugoti žmogaus interesus, pabrėžė, kad „bausmė – sfera, kurioje bene ryškiausiai susiduria ne tik nukentėjusiojo, bet ir kaltininko konstitucinės teisės. <...> tai, kad nusikaltėlis bus labai griežtai nubaustas, dar nereiškia, kad jis pasitaisys. <...> pernelyg griežtos bausmės rodo ir tam tikrą visuomenės nukrypimą į žiaurumą,

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

<<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/n011002.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:

<<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

skatinantį nusikaltėlių dar pavojingesniems nusikaltimams“.⁸⁴ Kalbėdami apie bausmę ir jos paskyrimą nusižengusiam, neturime pamiršti jo, kaip žmogaus teisių, o svarbiausia teisės į gyvybę. Teisingumo šūkis yra - nusikaltėliai turi būti nubausti, o nekaltieji išteisinti. Šiuo principu vadovaujantis, turi būti teisingai pasvertas bausmės paskyrimas, atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį, sunkumą.

Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „mirties bausmė yra fizinis nuteisto žmogaus sunaikinimas, gyvybės atėmimas nepriklausomai nuo to, kokių būdu tai daroma: sušaudant, pakariant, suleidžiant mirtiną vaistų dozę ar kitokiu būdu. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje ši bausmė susilaukia vis daugiau priešingų vertinimų. Pakankamai didelį pritarimą turi nuomonė, kad mirties bausmės įtvirtinimas baudžiamuosiuose įstatymuose iš esmės reiškia, jog valstybė nuvertina žmogaus gyvybę. Tuo tarpu toks gyvybės nuvertinimas veikia ir visą visuomenę, daro ją brutalesnę“.⁸⁵ Mirties bausmės, kaip griežčiausios sankcijos skyrimas ir vykdymas, yra nesuderinamas su valstybės siekiu apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, nes ši teisė, atliekant mirties bausmę, yra pažeidžiama nusikaltusiam. O mirties bausmės taikymas atskleidžia visuomenės ir valstybės nukrypimą ir žmogaus vertingumo negerbimą, nes mirties bausme yra nužudomas žmogus ir pažeidžiama jo teisė į gyvybę.

2.2. Mirties bausmės ir teisės į gyvybę apsaugos klausimų sprendimai tarptautiniuose teisės aktuose

Lietuvos valstybė pripažindama ir ratifikuodama tarptautinius teisės principus ir normas, jas taiko reguliuodama visuomeninius piliečių santykius, šalies gyvenimą. Todėl svarbu aptarti tarptautinių dokumentų reglamentavimą žmogaus teisės į gyvybę ir mirties bausmės klausimais.

Vienas pirmųjų dokumentų, kuris iškėlė ir analizavo teisės į gyvybę ir mirties bausmės klausimus buvo 1948 m. **Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija** (toliau Deklaracija). Deklaracijos 3 straipsnyje skelbiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę, o 5 straipsnyje konstatuojama, kad niekas negali būti kankinamas, niekas negali patikti žiaurų, nežmonišką, jo orumą žeminantį elgesį. Šiame dokumente tiesiogiai nėra nurodoma, kad mirties bausmė yra draudžiama, tačiau šiuose straipsniuose glūdi paslėptas raginimas, ją priėmusioms valstybėms, gerbti žmogaus teisę į gyvybę ir atsisakyti taikyti mirties bausmę.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos

⁸⁴ *Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje: konferencija*- Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1996. p. 85-86

⁸⁵ *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

Respublikos Konstitucijai“ analizuodamas Deklaracijos 3 ir 5 straipsnius, konstatuoja, kad, „Deklaracijos 3 straipsnis numato mirties bausmės atsisakymo perspektyvą. Tai patvirtina ir JT generalinio sekretoriaus 1973 m. padaryta ataskaita, kurioje teigiama, jog būtent iš Deklaracijos 3 straipsnio kyla mirties bausmės apribojimas ir galų gale panaikinimas“.⁸⁶

S. Katuoka analizuodamas Deklaracijos tekstą teisės į gyvybę ir mirties bausmės aspektu, konstatuoja, kad „Deklaracijos teisės į gyvybę turinio svarstymo metu buvo išžiūrimas ne tik prieštaravimas tarp mirties bausmės ir teisės į gyvybę, bet ir buvo raginama apskritai atsisakyti mirties bausmės“.⁸⁷ Deklaracijos rengėjai, šiuo dokumentu siekė išskirti tam tikrus tikslus, principines nuostatas, kurios po Antrojo Pasaulinio karo padarytų pasekmių, buvo būtinos, siekiant sureguliuoti valstybių, visuomenių gyvenimą ir užtikrinti laisvės, teisingumo ir taikos įgyvendinimą pasaulyje. Šių tikslų vedami Deklaracijos rengėjai išskėlė žmogaus, žmogaus teisių ir teisių apsaugos idealą, kuris reikalauja atsisakyti bet kokių veiksmų, kuriais gali būti pažeidžiama žmogaus teisė į gyvybę ir teisė gyventi.

Deklaracijos iškeltas idėjas papildė 1966 m. **Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas** (toliau Paktas), kuris išsamiau apibrėžė mirties bausmės ir jos taikymo klausimą. 6 straipsnis skelbia, kad

1. „Kiekvienas žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę. Šią teisę saugo įstatymas. Negalima savavališkai atimti niekieno gyvybės.

2. Šalyse, kuriose nepanaikinta mirties bausmė, mirties nuosprendžiai gali būti priimami tik už sunkiausius nusikaltimus pagal įstatymą, kuris galiojo tuo metu, kai buvo padarytas nusikaltimas, ir kuris neprieštarauja šio Pakto ir Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį nuostatoms. Ši bausmė gali būti įvykdyta tik pagal kompetentingo teismo paskelbtą galutinį nuosprendį.

3. Kai gyvybės atėmimas yra genocido nusikaltimas, jokia šio straipsnio nuostata nesuteikia valstybėms, šio Pakto Šalims, teisės koku nors būdu nukrypti nuo kokių nors išipareigojimų, prisiimtų pagal Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį nuostatas.

4. Kiekvienas nuteistas mirties bausme asmuo turi teisę prašyti malonės arba sušvelninti nuosprendį. Amnestiją, malonę arba mirties bausmės pakeitimą švelnesne bausme galima suteikti visais atvejais.

5. Mirties nuosprendis negali būti skirtas už nusikaltimus, padarytus jaunesnių kaip aštuoniolikos metų asmenų, ir negali būti įvykdytas nėščioms moterims.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

⁸⁷ *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 361

6. Jokia šio straipsnio nuostata negalima remtis tam, kad kuri nors valstybė, šio Pakto Šalis, atidėliotų mirties bausmės panaikinimą arba neleistų jos panaikinti“.⁸⁸

7 straipsnyje yra patikslinta, kad „niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas“.⁸⁹

Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas yra tarptautinis dokumentas, kuriame yra apibrėžiamas mirties bausmės taikymo sąlygos ir ypatybės. Jo priėmimas – tai dar vienas žingsnis mirties bausmės panaikinimo link.

S. Katuoka Paktą įvardija kaip pažangesnį ir konkretesnį dokumentą ir išskyrė šias svarbiausias nuostatas mirties bausmės klausimu: „užtikrindamas teisę į gyvybę, paktas taiko mirties bausmę tik už ypač sunkius nusikaltimus; aiškiai įvardija asmenų kategorijas, kuriems mirties bausmė negali būti taikoma“.⁹⁰ Priimdamos šį Paktą valstybės įsipareigoja gerbti žmogaus teisės į gyvybę prigimtinumą ir siekti apsaugoti šią teisę, kartu yra rekomenduojama panaikinti mirties bausmę kaip priešišką žmogaus teisės į gyvybę išsaugojimui.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nagrinėdamas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 straipsnio nuostatas, konstatuoja, kad „Paktas tiesiogiai yra orientuotas į dvi esmines nuostatas: 1) mirties bausmė gali būti taikoma tik už ypač sunkius nusikaltimus ir griežtai laikantis įstatymų apibrėžtų procesinių procedūrų; 2) panaikinti mirties bausmę yra tarptautinio žmogaus teisių modelio tikslas“.⁹¹ Pakto nuostatos nustato konkrečius reikalavimus valstybėms mirties bausmės ir teisės į gyvybę išsaugojimo klausimais. Taikant mirties bausmę, turi būti laikomasi šio Pakto nuostatų, kartu yra rekomenduojama visiškai atsakyti šios bausmės, kaip tiesiogiai pažeidžiančios žmogaus teisę į gyvybę.

Baigiant analizuojant šio dokumento nuostatas, galime išskirti pagrindines idėjas, kurias buvo siekiama perteikti: a) žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę, kurią saugo įstatymas; b) šalyje, kur mirties bausmė yra taikoma, mirties nuosprendžiai gali būti priimami tik už pačius sunkiausius nusikaltimus; c) gyvybė atėmimas genocido atveju turi būti vadovaujama konvencija dėl genocido nusikaltimui kelio užkirtimo ir jokia 6 straipsnio nuostata neduoda valstybėms nukrypti nuo šios konvencijos įsipareigojimų; d) kiekvienas nuteistasis mirties bausme turi teisę teikti prašymą malonės ar nuosprendžio sušvelninimo klausimais; e) mirties nuosprendis negali būti skiriamas nėščiosioms ir jaunesniems nei 18 metų asmenims; f) jokia valstybė – Pakto dalyvė, remdamasi

⁸⁸ *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas*: <<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=469>> (prisijungta 2007.10.15)

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 373

⁹¹ *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

šiuo dokumentu, negali atidėlioti mirties bausmės panaikinimą ar neleisti jos panaikinti; g) niekas negali būti kankinamas, negali patirti žiaurų, nežmonišką, jo orumą žeminantį elgesį.

Būtina pažymėti, kad 1989 m. buvo priimtas **Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto Antrąjį fakultatyvinį protokolą** (toliau Protokolas), kuris galutinai įtvirtino visišką mirties bausmės panaikinimą. Šio protokolo 1 straipsnyje nurodoma, kad Protokolo Šalių jurisdikcijoje niekam negali būti įvykdoma mirties bausmė, ir kad „kiekviena Valstybė Šalis imasi visų būtinų priemonių mirties bausmei savo jurisdikcijoje panaikinti“.⁹² 2 straipsnyje konstatuojama išlyga, kuri numato „mirties bausmės taikymą karo metu, pripažinus asmenį kaltu karo metu padarius labai sunkų karinio pobūdžio nusikaltimą“.⁹³ Protokolo rengėjai šiuo dokumentu galutinai užtvirtino nuostatas mirties bausmės panaikimo aspektu. Protokole yra išreiškiama galutinė nuostata, kad mirties bausmė turi būti panaikinta, priešingu atveju nebus įmanoma visapusiškai garantuoti žmogaus teisės į gyvybę išsaugojimo ir žmogaus orumo apsaugos. Šiame Protokole yra numatyta tik viena išimtis, kuri galima tik karo metu padarytiems sunkiems karinio pobūdžio nusikaltimams.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nagrinėdamas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto Antrojo protokolo principus, akcentuoja, kad „1) mirties bausmės nuosprendis negali būti vykdomas jokiam asmeniui, esančiam valstybės - šio Protokolo dalyvės jurisdikcijoje; 2) kiekviena valstybė dalyvė savo jurisdikcijoje imasi reikiamų priemonių tam, kad panaikintų mirties bausmę. <...> Protokolas neleidžia valstybėms daryti išlygų numatant mirties bausmę, išskyrus sunkius nusikaltimus, padarytus karo metu“.⁹⁴ Vadinasi, Protokolo Šalys, akcentuodamos Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 straipsnio svarbą mirties bausmės panaikinimo procese, akcentuoja, kad mirties bausmės panaikinimas – tai žingsnis link visapusiško žmogaus teisės į gyvybę užtikrinimo ir žmogaus orumo išsaugojimo.

Europos Taryba, siekdama įtvirtinti Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje skelbiamas žmogaus teises ir užtikrinti konkretnę ir kryptingę jų įgyvendinimą, 1950 m. paskelbė **Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją** (toliau Konvenciją), kurioje nustatomos šios pagrindinės nuostatos: 2 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad kiekvieno žmogaus teisę gyventi yra saugoma įstatymo ir niekas negali varžyti šios teisės, išskyrus pagal teismo nuosprendį už padarytą nusikaltimą, kurį numato įstatymas; 2 straipsnio 2 dalyje yra apibrėžiamos sąlygos, kuriom esant gyvybės atėmimas nelaikomas prieštaraujančiu šios konvencijos nuostatoms; 3 straipsnyje

⁹² *Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto Antrąjį fakultatyvinį protokolą mirties bausmei panaikinti*: <http://www.manoteises.lt/downloads/jt_docs/jt_doc3.doc> (prisijungta 2007.10.15)

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

konstatuojama, kad niekas negali būti kankinamas, negali patirti nežmonišką, jo orumą žeminanti elgesį. Šiomis nuostatomis ne tik užtikrinama žmogaus teisės į gyvybę apsauga, bet ir uždraudžiamas mirties bausmės, kaip valstybinės sankcijos taikymas.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau Teismas) 1995 m. *Byloje McCann ir Kiti prieš Jungtinę Karalystę* (17/1994/464/545)⁹⁵, konstatavo, kad Konvencijos, kaip pagrindinio žmogaus teisių apsaugos instrumento, tikslas ir dalykas reikalauja tokios žmogaus teisių apsaugos, kokia yra būtina, siekiant efektyviai apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, kartu numatant aplinkybes, kuriom esant kyla didelė grėsmė žmogaus gyvybei.

Teismas šioje byloje prieina išvados, kad Konstitucijos 2 ir 3 straipsniai įtvirtina ir puoselėja pagrindines demokratiškas visuomenių vertybes, todėl jėgos panaudojimas ("use force") leidžiamas tik esant realiai grėsmei žmogaus gyvybės atžvilgiu, kuris turi būti panaudojamas tik absoliutaus būtinumo atveju ("absolutely necessary"). Tai turi būti griežtai proporcinga Konstitucijos siekiamiems tikslams ir saugomoms vertybėms.

Jacobs F. G., Oyey C. ir White R.⁹⁶ teigimu, remiantis šios bylos Teismo interpretacija, valstybės įsipareigojimas apsaugoti žmogaus gyvybę pagal Konvencijos 2 straipsnį susideda iš trijų aspektų: pareigos sulaikyti valstybės pareigūnus nuo neteisėto žudymo; pareigos iširti neaiškias mirtis; ir šiomis aplinkybėmis, pozityvus įsipareigojimas imtis priemonių, siekiant išvengti gyvybės netekimo. Taigi valstybė, siekdama apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę ir užkirsti kelią nusikalstamumui, imasi prievartos (jėgos), kurios panaudojimas turi būti teisingai pasvertas ir būti proporcingas siekiamiems tikslams.

1989 m. liepos 7 d. *Byloje Soering prieš Jungtinę Karalystę* (14038/88)⁹⁷ Teismas konstatavo, kad „mirties koridorius“ laikotarpis, sukeliantis psichologinę būseną – sindromą yra identifikuojamas kaip nežmoniškas, žeminantis elgesys, prieštaraujantis Konvencijos 3 straipsniui. Todėl Konvencijos 3 straipsnis yra pažeidžiamas ir tuo atveju, kai yra išduodamas bėglys valstybei, kurioje jis gali patekti į pavojų, laukti „mirties koridoriuje“ ir patirti nežmonišką elgesį bei kankinimus.

Anot Foster S.,⁹⁸ nepaisant Konvencijos 2 straipsnio išimčių, mirties bausmė yra konstatuojama kaip pažeidžianti individo konstitucinės teisės, o ypač žmogaus teisę į gyvybę. <...>

⁹⁵ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (17/1994/464/545) *McCann and Others v. The United Kingdom* (1994): <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=2&sessionId=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11. 02)

⁹⁶ Jacobs, F.G, Oyery, C., White, R. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press.- 2002, p. 42

⁹⁷ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (14038/88) *Soering v. The United Kingdom* (1989): <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=the%20%7C%20Soering%20%7C%20v.%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionId=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11.02)

⁹⁸ Foster S. *Human rights and civil liberties*.- Oxford: Oxford University Press.- 2006, p. 104

todėl jauno žmogaus pasmerkimas „mirties koridoriaus sindromui“ yra traktuojama kaip žiaurus, nežmogiškas ir žmogaus orumą žeminantis elgesys, kas nesuderinama su Konvencijos 3 straipsniu.

Trumpai tariant, Konvencijos 3 straipsnis valstybes įpareigoja gerbti žmogaus teisę į gyvybę ir apsaugoti asmenį nuo žiauraus, nežmogiško ir orumą žeminančio elgesio ne tik savo jurisdikcijoje, bet ir kitose šalyse. Todėl ekstradicijos vykdymas turi būti teisingai pasvertas, kad žmogus nebūtų pasmerktas grėsmei, kankinimams ir žiauriam elgesiui.

R. Drakšas, interpretuodamas 2 ir 3 Konvencijos straipsnius, tvirtina, kad „gyvybė yra svarbiausia asmens vertybė, kuri turi būti labiausiai saugoma. Taigi nusikaltimai, kuriais kėsinamasi į šią vertybę, turėtų būti laikomi pavojingiausiais, o mirties bausmė – išimtinė bausmė“.⁹⁹ Teisė į gyvybę yra pati svarbiausia žmogaus teisė, ji yra visų kitų teisių įgyvendinimo pagrindas, todėl valstybė, siekdama užtikrinti šios teisės realizaciją ir apsaugą, turi imtis visų reikiamų priemonių.

Tuo tarpu S. Katuoka, apžvelgdamas Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, tvirtina, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Konstitucijos normų nuostatas mirties bausmės ir teisės į gyvybę apsaugos klausimais, yra teisingai pastebėjęs: „tarptautinė bendrija iš prigimtinių teisių išskiria žmogaus gyvybę ir orumą. Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę <...> yra aukščiau įstatymo“.¹⁰⁰ Taip pabrėžiamas Konvencijos indėlis galutinai įtvirtinant žmogaus teises ir laisves, nustatant jų apsaugos mechanizmą. Ypatingas dėmesys yra skiriamas žmogaus teisei į gyvybę, kaip pagrindinei, esminei žmogaus teisei (ji įtvirtinama pirmuose straipsniuose) ir apibrėžiamos išlygos, kai gyvybės atėmimas nėra laikomas pažeidžiantis Konvencijos nuostatas.

1983 m. priimtas **Konvencijos Šeštasis protokolai** dėl mirties bausmės panaikinimo, išreiškė bendrą ir subrandintą Europos Tarybos narių požiūrį į mirties bausmę panaikinimą ir žmogaus teisės į gyvybę išsaugojimą. Protokole yra kategoriškai konstatuojama:

1) **Mirties bausmė yra panaikinama. Niekas negali būti nei nuteistas mirties bausme, nei būti nubaustas.** Valstybė turi imtis visų priemonių, kad mirties bausmė būtų panaikinta ;

2) „Šiam Protokolui negalima daryti jokių išlygų, išskyrus ratifikavimo ar prisijungimo metu daromą išlygą, numatančią mirties bausmės taikymą karo metu, pripažinus asmenį kaltu karo metu padarius labai sunkų karinio pobūdžio nusikaltimą“.¹⁰¹ Tokia bausmė gali būti taikoma tik įstatymų numatytais atvejais ir pagal jų nuostatas. Toji valstybė privalo pranešti Europos Tarybos

⁹⁹ Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*.- Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 31

¹⁰⁰ Katuoka S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*.- Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000. p. 52

¹⁰¹ *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos Šeštasis protokolai*

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=84115&p_query=&p_tr2> (prisijungta 2007.10.18)

Generaliniam sekretoriui minėtų įstatymų dėl mirties bausmės nuostatas. Tai yra pagrindinės ir principinės Protokolo nuostatos, tvirtinančios mirties bausmės panaikinimą.

Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nagrinėdamas Europos tarybos priimtus dokumentus, konstatuoja, kad „**mirties bausmės panaikinimas Europoje tampa visuotinai pripažinta norma. <...> iš prigimtinių teisių tarptautinė bendruomenė išskiria žmogaus gyvybę ir orumą**“,¹⁰² kaip pačią svarbiausią visuomenės ir valstybės vertybę.

Šio Protokolo ratifikavimas įpareigoja valstybes peržvelgti taikomų prievartos priemonių sąrašą ir panaikinti mirties bausmę kaip neadekvačią žmogaus teisės į gyvybę išsaugojimui. Yra numatoma išimtis - mirties bausmės taikymą ekstremaliomis sąlygomis – karo metu, pripažinus asmenį kaltu karo metu padarius labai sunkų karinio pobūdžio nusikaltimą.

R. Drakšas analizuodamas mirties bausmės išskirtinumą, patikslina, kad „mirties bausmės išimtinumą lemia ne tai, kaip dažnai ji gali būti taikoma, o būtent objektas, vertybė, į kurią kėsinasi ši bausmė. Tik dėl to, kad gyvybė yra unikali vertybė, o mirties bausmė kėsinasi į šią vertybę, mirties bausmę galima vadinti išimtine“.¹⁰³ Žmogaus gyvybė ir žmogaus teisė į gyvybę yra unikali visuomenės vertybė, kuri nužudymu ar kitu gyvybės atėmimo būdu yra sunaikinama negrįžtamai. Taip yra nutraukiama vienintelė galimybė egzistuoti kitoms žmogaus teisėms. Todėl siekis apsaugoti šią teisę yra tiesioginis indėlis į visuomenės gerovę, saugumą ir santarvę.

Konstitucinis Teismas, apibendrinamas nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų analizę, patikslina, kad „**žmogaus teisę į gyvybę užtikrina gana plati teisinių priemonių sistema, įtvirtinta ir pačioje Konstitucijoje, ir daugelyje kitų įstatymų. Teisinis reguliavimas kartu su moralės, religijų ir kitomis socialinėmis normomis pirmiausia skirtas saugoti žmogaus teisei į gyvybę**“.¹⁰⁴ Žmogaus teisė į gyvybę yra visuotinė, universali prigimtinė teisė tiek tarptautinėje, tiek ir nacionalinėje teisėje. Mat ši teisė yra žmogaus esmės prigimtinumo pagrindas, todėl apsaugoti šią teisę ir žmogaus orumą yra pagrindiniai žmogaus apsaugos sistemos klausimai.

Remiantis Konvencijos 2 straipsnio principais, žmogaus teisė į gyvybę ir teisė gyventi yra saugoma įstatymo ir niekam negalima tyčia atimti žmogui gyvybę. Todėl šios teisės suvaržymas galimas labai išskirtiniu atveju, kai kyla reali grėsmė tautos gyvavimui, esant karo ar kitokiomis ekstremaliomis sąlygomis. Konvencijos 3 straipsnis konstatuoja, kad niekas negali būti kankinamas,

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

¹⁰³ Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. - Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 33

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

negali patirti žiaurų, žeminančių ar nežmogišką elgesį. Taip skatinama puoselėti žmogaus vertingumą ir žmogaus gyvybę kaip pagrindinę demokratinės visuomenės vertybę.

2.3. Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos ir mirties bausmės įtvirtinimas užsienio valstybių Konstitucinėje teisėje

1950 m. pasirašyta Konvencija suformavo naują požiūrį į žmogaus teisės ir jų apsaugą. Pasak Jočienės D., „Konvencijos, kaip ir kitų tarptautinių sutarčių, tikslas – užtikrinti jos poveikį vidaus teisėje, o šio poveikio pagrindinis tikslas – apginti individą nuo bet kokio valstybės neteisėto kišimosi į teisių ir laisvių apsaugos sferą“.¹⁰⁵ Konvencijos principus kiekviena valstybė suvokia ir įtvirtina savo nacionalinėje teisėje įvairiai. Todėl reikšminga paanalizuoti užsienio valstybių Konstitucinių teisių principus žmogaus teisės į gyvybę apsaugos klausimais.

Austrija. Ši valstybė Konvenciją ratifikavo 1958m., o 1964 m. buvo pakeista Austrijos federacinė Konstitucija, kurios normos suteikė „Konvencijai konstitucinį rangą. Visos Konvencijoje numatytos teisės turi tokį pat teisinį statusą kaip tradicinis Austrijos Teisių Bilis“.¹⁰⁶ **1964 m. Austrijos Federacijos Konstitucijos**¹⁰⁷ 63 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad Austrija įsipareigoja garantuoti visų Austrijos gyventojų (piliečių) visapusišką gyvybės ir laisvės apsaugą, nepaisant nacionalumo, kalbos, rasės ir religijos skirtumų. Tuo tarpu Konstitucijos 6 straipsnis skelbia, kad Austrija turi imtis visų reikiamų priemonių, siekiant apsaugoti visų asmenų, esančių Austrijos jurisdikcijoje, teises.

Apibendrinant Austrijos Federacijos Konstitucijos teisės normas, galima teigti, kad Konvencijos principai yra tiesiogiai įtvirtinti Austrijos konstitucinėje teisėje. Todėl anot D. Jočienės, „Konvencijos statusas suteikia teisę asmeniui vadovautis Konvencijos nuostatomis vidaus teismuose. <...> Konvencija iš tikrųjų yra „gyvas instrumentas“ Austrijos konstitucinės teisės teorijoje ir praktikoje“.¹⁰⁸ Austrijos valstybės didelė patirtis, taikant Konvencijos nuostatas, parodo šios valstybės demokratinę prigimtį bei giles žmogaus vertingumo ir teisių apsaugos tradicijas.

Prancūzija pasirašė Konvenciją 1950 m., bet tik 1974 m. ją ratifikavus, Konvencija tapo vidaus teisės sistemos dalimi: 1974 m. „Konvencija buvo įtraukta *ipso jure* į vidaus teisės sistemą, paskelbus ją Oficialiame žurnale“.¹⁰⁹ **1946 m. Prancūzijos Konstitucijos Preambulėje** (le

¹⁰⁵ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 31

¹⁰⁶ Ten pat. p. 58

¹⁰⁷ 1964 m. *Austrijos Federacijos Konstitucija*: < <http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf>> (prisijungta 2007.11.02)

¹⁰⁸ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 62

¹⁰⁹ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 69

Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946)¹¹⁰ yra įtvirtinta nuostata, kad turi būti gerbiamas kiekvienas pilietis ir saugomos jo teisės: šis teisės aktas garantuoja visiems, ypač vaikams, motinoms ir senyvo amžiaus darbininkams, sveikatos apsaugą, materialinį saugumą, poilsį ir laisvalaikį. O **1958 m. Prancūzijos Konstitucijos** (La Constitution du 4 octobre 1958)¹¹¹ 66 straipsnyje yra konstatuojama principinė idėja, kuri yra aktuali ir šiai dienai, tai yra, kad nė vienas negali būti nežmoniškai ar savavališkai laikomas, o valdžios pareigūnai privalo prižiūrėti individo laisvę ir garantuoti įstatymais pagarbą šiai idėjai; nė vienas negali būti pasmerktas mirties bausmei. Skyriaus apie aplinką 2004 m. 1 straipsnyje yra nurodoma, kad kiekvienas turi teisę gyventi patikimoje ir jo sveikatai pagarbioje aplinkoje. Taigi šios konstitucinės nuostatos įtvirtina valstybės apsaugą visiems, o svarbiausia pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms, reglamentuoja žmogaus teisės į gyvybę neliečiamumą ir draudžia bet koki žiaurų, nežmonišką elgesį, kartu ir mirties bausmės taikymą.

Prancūzijos Konstitucijoje yra pažymima, kad valdžia, ratifikuodama Konvenciją, įsipareigoja ginti joje įtvirtintas žmogaus teises ir laisves. Todėl pasak D. Jočienę, „Konvencija turi hierarchinę viršenybę prieš tiek ankstesnius, tiek vėlesnius konfliktuojančius Prancūzijos įstatymus. <...> Konvencija yra tiesiogiai taikoma Prancūzijos teisėje“.¹¹²

Anot Raymond Youngs¹¹³, Prancūzijos kriminalinėje teisės sistemoje deklaruojama, kad kiekvienas turi teisę į pagarbą savo kūnui, taip pat įtvirtinama, kad žmogaus kūnas yra neliečiamas ir negali tapti nuosavybe. Yra gerbiama ir saugoma žmogaus rasė, kūnas ir embrionas.

Taigi, Konvencijos nuostatos, būdamos sudėtine Prancūzijos Konstitucijos dalimi, tampa tiesiogiai taikomais konstitucinės teisės principais, kuriais vadovaujamosi ne tik teisėje, bet ir gyvenime. Ypatingai reikšminga yra 1946 m. Prancūzijos Konstitucijos Preambulė, kuri kviečia gerbti kiekvieną pilietį mažą ar didelį, senyvo ar kūdikiško amžiaus (ji yra sudedamoji 1958 m. Prancūzijos Konstitucijos dalis). Tuo tarpu pagarbos žmogaus teisei į gyvybę ir mirties bausmės draudimo principai kalba apie valstybės požiūrį į žmogaus teisę į gyvybę ir žmogaus teisių apsaugos tradicijų brandumą.

Vokietija. Ši valstybė Konvenciją pasirašė 1950 m., o 1952 m. buvo priimtas specialus įstatymas dėl Konvencijos ratifikavimo ir įtraukimo į nacionalinę teisės sistemą. Pagal Jočienę D. „Konvencijos nuostatos yra viršesnės už visus ankstesnius federalinius įstatymus. Tačiau doktrina

¹¹⁰ 1946 m. Prancūzijos Konstitucijos Preambulė (le Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946): <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/p1946.htm>> (prisijungta 2007.11.02)

¹¹¹ 1958 m. Prancūzijos Konstitucija (La Constitution du 4 octobre 1958): <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/constit.htm>> (prisijungta 2007.11.02)

¹¹² Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*. - Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 69-70

¹¹³ Youngs R. *English, French and Germany Comparative Law*. - London Sydney: Cavendish Publishing- 1998, p. 112

nesuteikia Konvencijai nei lygaus statuso su Konstitucija, nei viršenybės pastarosios atžvilgiu“.¹¹⁴ Pastebėtina, kad Europos Žmogaus teisių Teismo patirtis, interpretuojant ir analizuojant Konvencijos nuostatas yra reikšminga Vokietijos Konstitucinėje teisėje ir pasitarnauja kaip „pagalbinė priemonė aiškinant žmogaus teisių turinį ir apimtį“.¹¹⁵ **Vokietijos Federacinė Respublika 1949 m. priėmė Konstituciją**,¹¹⁶ kurios 1 straipsnyje yra įtvirtinta, kad žmogaus orumas yra neliečiamas ir valstybės tikslas yra gerbti ir apsaugoti žmogaus orumą. 2 straipsnio 2 dalyje yra konstatuojama, kad kiekvienas žmogus turi turėti teisę į gyvybę ir fizinį vientisumą. <...> Šios teisės gali būti ribojamos tik įstatymų. Tuo tarpu 102 straipsnyje yra pažymima, kad mirties bausmė yra uždraudžiama.

Vokietijos valstybė ratifikuodama Konvenciją, priėmė išipareigojimą ginti visas žmogaus teises ir laisves, paskelbtas Konvencijoje. Žmogau teisė į gyvybę Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijoje pateiktame žmogaus teisių kataloge yra reglamentuojama pirmiausia. Taip parodomas išskirtinis dėmesys šiai žmogaus teisei ir žmogaus vertingumui. D. Jočienės teigimu, „kiekvienas Vokietijos jurisdikcijoje esantis asmuo gali vadovautis Konvencijos nuostatomis teismuose arba administraciniuose organuose, tačiau šis vadovavimosi Konvencija argumentas retai yra efektyvus, nes dažnai teismai ar administraciniai organai neišmano Konvencijos“.¹¹⁷

Nors Konvencijos nuostatomis yra rečiau vadovaujama, bet Vokietijos Konstitucija, būdama pagrindinių ir fundamentalių teisių apsaugos mechanizmo pagrindas, įtvirtina žmogaus teisės į gyvybę vientisumą, draudžia bet koki šios teisės pažeidimą, kartu ir mirties bausmės taikymą savo jurisdikcijoje. Taip yra užtikrinama žmogaus ir jo teisių apsauga.

Italija pasirašė Konvenciją 1950 m., ratifikavo 1955 m. specialiu aktu ir taip buvo įtraukta į Italijos vidaus teisę. Anot D. Jočienės Italijoje „Konvencija yra taikoma kaip vidaus teisės dalis, ji nevaidina svarbaus vaidmens Italijos konstitucinėje praktikoje“.¹¹⁸ **1949 m. priimtos Italijos Konstitucijos**¹¹⁹ 2 straipsnyje yra nurodoma, kad Respublika garantuoja asmens teisių neliečiamumą ir vientisumą, <...> 27 straipsnyje yra konstatuojama, kad bausmės nusikaltusiajam negali būti paremtos nežmogišku elgesiu, o turi sudaryti reabilitaciją šio asmens į visuomenę. Mirties bausmė yra neleidžiama.

¹¹⁴ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 81

¹¹⁵ Ten pat. p. 81

¹¹⁶ 1949 m. Vokietijos Konstitucija: <http://www.bundestag.de/htdocs_e/parliament/function/legal/germanbasiclaw.pdf> (prisijungta 2007.11.02)

¹¹⁷ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 81

¹¹⁸ Ten pat. p. 87

¹¹⁹ 1949m. Italijos Konstitucija: <http://legxven.camera.it/cost_reg_funz/345/346/listaarticoli.asp> (prisijungta 2007.11.02)

Nagrinęjant Italijos Konstitucines nuostatas, pastebėtina, kad Italijos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta žmogaus teisės į gyvybę apsaugos idėja, bet nuostata, kad mirties bausmė yra neleidžiama, parodo pagarbą žmogaus teisei į gyvybę; taip pat šiame teisės akte yra akcentuojama žmogaus teisės į laisvę ir orumą apsauga, kas parodo išskirtinį valstybės dėmesį žmogaus vertingumui.

Portugalija 1978 m. ratifikavo Konvenciją, kuri turi, pasak D. Jočienės, viršenybę tik „prieš paprastus įstatymus, kuriuos išleido Nacionalinė Asamblėja, tačiau ji neįgyja viršenybės prieš Konstituciją“.¹²⁰ **1976 m. priimtos Portugalijos Konstitucijos**¹²¹ principai įtvirtina išsamų konstitucinių teisių katalogą: 24 straipsnyje yra konstatuojama nuostata, kad žmogaus gyvybė yra neliečiama, 25 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad niekas negali būti pasmerktas žiauriam ir nežmoniškam elgesiui. Taip įtvirtinama pagarpa žmogaus teisei į gyvybę ir valstybės siekis ugdyti ir puoselėti šios teisės apsaugą. Konvencija, būdama tarptautinė sutartis, įtvirtinanti žmogaus teisių apsaugos minimumą, kuriuo galima vadovautis, kaip idealu, skelbia valstybės įsipareigojimą apsaugoti asmens teisę į gyvybę, tačiau „Portugalijos teismai retai taiko Konvenciją dar ir dėl to, kad tos šalies Konstitucija yra įtvirtinusi baigtinį konstitucinių teisių ir pareigų sąrašą“.¹²²

Ispanijoje 1979 m. ratifikuota Konvencija, užima ypatingą vietą – ji „turi viršenybę prieš įstatymus, bet ji yra žemesnė už Konstituciją“.¹²³ **1978 m. Ispanijos Konstitucijos**¹²⁴ 15 straipsnyje apibrėžta, kad kiekvienas turi teisę į gyvybę ir į fizinę ir psichinę integraciją, negali jokiais aplinkybėmis būti pasmerktas žiauriam, nežmoniškam ir orumą žeminančiam elgesiui ar bausmės. Mirties bausmė yra panaikinama, išskyrus kariuomenės kriminalinę teisę karo atvejais. Taigi šis straipsnis parodo ypatingą valstybės dėmesį žmogaus teisei į gyvybę ir yra įtvirtinama išimtis – karo atveju, kariuomenės kriminalinės teisės pagrindais taikyti mirties bausmę, kaip kriminalinės teisės sankciją.

Didžiosios Britanijos teisėje esminis pokytis žmogaus teisių apsaugos srityje įvyko 1998 m. priėmus **Žmogaus teisių įstatymą** (Human Rights Act 1998), kuriuo, pasak Jočienės D., „Konvencija buvo įtraukta į vidaus teisę, ir nustatyta, kad teismai, svarstydami klausimus, susijusius su Konvencijoje ginamomis teisėmis, turi atsižvelgti ne tik į Europos žmogaus teisių teismo sprendimus, patirtį ir jo pateikiamas konsultacines išvadas, bet ir į Europos žmogaus teisių

¹²⁰ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 101

¹²¹ 1976 m. Portugalijos Konstitucija: <<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>> (prisijungta 2007.11.02)

¹²² Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 101

¹²³ Ten pat. p. 103

¹²⁴ 1978 m. Ispanijos Konstitucija: <<http://www.tribunalconstitucional.es/constitucion/pdf/ConstitucionINGLES.pdf>> (prisijungta 2007.11.02)

komisijos patirtį bei Ministrų Komiteto sprendimus“.¹²⁵ Taigi žmogaus teisių įstatymu Konvencija tapo Didžiosios Britanijos konstitucinės teisės dalimi.

Didžiosios Britanijos priimtame 1998 m. Žmogaus teisių įstatyme (Human Rights Act 1998)¹²⁶ yra tiesiogiai įtvirtinti Konvencijos principai, žmogaus teisės ir laisvės. Yra konstatuojama pagrindinė nuostata, jog kiekvieno žmogaus teisė į gyvybę ir jo teisė gyventi yra saugoma įstatymo bei įtrauktos Konvencijos 6 protokolo idėjos, kurios pabrėžia, kad turi būti panaikinta mirties bausmė ir niekas negali būti nuteistas šia bausme.

Didžiojoje Britanijoje, pagal Jočienę D., „negalioja jokia tarptautinė sutartis, jei ji nėra specialiu įstatymu transformuojama į vidaus teisę. <...> Konvencija neveikė vidaus teisėje, todėl negalėjo būti taikoma vidaus teismuose“.¹²⁷ Kadangi Didžiosios Britanijos vyrauja nerašytinė Konstitucija, kuri daugeliu aspektu skiriasi nuo kitų valstybių, ratifikavusių Konvenciją, todėl 1998 m. Žmogaus teisių įstatymas (Human Rights Act 1998) užpildė Konvencijos normų taikymo spragas ir galutinai suformavo žmogaus teisių apsaugos mechanizmą šioje šalyje.

Mirties bausmė nuo 1965 m. yra taikoma tik labai išskirtiniais atvejais, tačiau 1998 m. Žmogaus teisių įstatymas (Human Rights Act 1998) uždraudė mirties bausmės taikymą ir galutinai išbraukė šią prevencinę priemonę iš kriminalinių bausmių sąrašo. Taip pat 1998 m. yra išleidžiamas Nusikaltimų ir Netvarkos įstatymas (Crime and Disorder Act 1998),¹²⁸ kurio tikslas yra nusikalstamumo ir netvarkos prevencija. Šiame dokumente tvirtinama, kad sąvoka „turėti ir kentėti skausmus dėl mirties“ (“have and suffer such pains of death”) būtina pakeisti į sąvoką „būti kalinamam visą gyvenimą“ (“be liable to imprisonment for life”). Taip Didžiosios Britanijos kriminalinėje teisėje mirties bausmės sankcija yra pakeičiama į humaniškesnę sankciją, kuri nėra taip prieštaraujanti žmogaus teisei į gyvybę.

Rusija 1998 m. ratifikavo Konvencija ir ji įgijo svarbią reikšmę kaip žmogaus teisių apsaugos kontrolės centrinė ašis. 1993 m. **Rusijos Federacijos Konstitucijos**¹²⁹ 17 straipsnyje yra įtvirtinta, kad Konstitucija garantuoja žmogaus teises ir laisves, deklaruotas Konvencijoje ir tarptautinėje teisėje; fundamentalios žmogaus teisės ir laisvės yra neatimamos ir priklauso asmeniui nuo pat gimimo; asmens teisių realizacija negali pažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių. Žmogaus teisių katalogo priekyje yra įtvirtinta žmogaus teisė į gyvybę, kuri priklauso kiekvienam (20 straipsnis 1 dalis). 20 straipsnio 2 dalyje yra numatytas mirties bausmės taikymas tik federalinių įstatymų

¹²⁵ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 106

¹²⁶ 1998 m. Žmogaus teisių įstatymas (Human Rights Act 1998):

<http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1998/ukpga_19980042_en_1> (prisijungta 2007.11.03)

¹²⁷ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 107

¹²⁸ 1998 m. Nusikaltimų ir Netvarkos įstatymas (Crime and Disorder Act 1998):

<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1998/ukpga_19980037_en_1> (prisijungta 2007.11.03)

¹²⁹ 1993 m. Rusijos Federacijos Konstitucija: <<http://www.ksrif.ru/doc/law/10003000/ch1.htm>> (prisijungta 2007.11.03)

pagrindu kaip išskirtinė sankcija, siekiant nubausti už padarytus sunkius nusikaltimus prieš gyvybę, laikantis teisingo teismo ir bausmės paskyrimo principų. Tuo tarpu 21 straipsnyje yra uždraudžiama bet kokia prievarta ar nežmogiškas, nehumaniškas elgesys prieš žmogų: 1 dalyje numatyta ginti žmogaus vertingumą ir niekas negali būti menkinamas; 2 dalyje teigiama, kad niekas negali būti pasmerktas bandymams, prievartai, kitam nežmogiškam, žmogaus orumą ir vertingumą žeminančiam elgesiui.

Analizuojant 1993 m. Rusijos Federacijos Konstitucijos nuostatas, matyti, kad daugelis Konvencijos principų yra tiesiogiai įtvirtinti, taip siekiant garantuoti žmogaus teisių apsaugą konstituciniu lygmeniu. Rusijos valstybė priešingai nei daugelis Europos valstybių taiko mirties bausmę, kaip išskirtinę ir griežčiausią sankciją, baudžiant nusikaltusius asmenis, padariusius sunkus nusikaltimus prieš žmogaus gyvybę. Ši sankcija yra taikoma tik labai išskirtinėmis aplinkybėmis – kvalifikuojant sunkius nusikaltimus. Tuo tarpu kitos valstybės (pvz. Ispanija) mirties bausmę taiko ir už karo metu padarytus karinius nusikaltimus.

Darytina išvada, kad **Rusijos Federacija** ratifikuodama Konvencija, paskelbė žmogaus teises ir laisves ginamomis ir saugomomis visuomenės ir valstybės vertybėmis, tarp jų ir žmogaus teisę į gyvybę, tačiau pasiliko teisę skirti mirties bausmę, kaip griežčiausią kriminalinę sankciją.

Lenkija pasirašė Konvenciją 1991 m., o 1992 m. priimtas Konvenciją ratifikuojantis įstatymas. Anot Jočienės D., „Konvencija Lenkijoje ginant žmogaus teises yra laikoma gyvybingu instrumentu (living instrument). Ją ypač aktyviai savo darbe taiko teisėjai“.¹³⁰ Todėl Konvencija, kaip efektyvi žmogaus teisių apsaugos sistemos ašis, yra svarbi priemonė Lenkijos gyventojams ir piliečiams ginti savo teises ir laisves. **1997 m.** priimtoje **Lenkijos Konstitucijoje**¹³¹ teigiama, kad Lenkijos Respublika garantuoja gyvybės apsaugą kiekvienam savo jurisdikcijoje (38 straipsnis), nė vienas negali būti pasmerktas žiauriam, nežmogiškam elgesiui ir bausmėms; fizinės bausmės yra uždraudžiamos (40 straipsnis). Taigi Lenkijos Konstitucijos nuostatos atspindi Konvencijos principus, o svarbiausia pagarbą žmogaus gyvybei ir išsipareigojimą imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų apsaugota žmogaus teisė į gyvybę. Taip garantuojama teisė gyventi kiekvienam, tiek nusikaltusiajam, tiek nukentėjusiajam.

Lietuva 1995 m. ratifikavusi Europos Žmogaus teisių konvenciją (toliau Konvencija) žengė svarbų žingsnį „stiprinant žmogaus teisių apsaugą nepriklausomybę atkūrusios ir demokratinį gyvenimo kelią pasirinkusios valstybės istorijoje“¹³² bei išsipareigojo vykdyti visas Konvencijoje numatytas pareigas.

¹³⁰ Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*. - Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 123

¹³¹ 1997 m. *Lenkijos Konstitucija*: <<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>> (prisijungta 2007.11.03)

¹³² Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*. - Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 18

Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, konstatuoja, kad „Konstitucijos 18 straipsnyje nurodoma, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė yra teisė į gyvybę. Pagal Konstitucijos 19 straipsnį žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. Vadinasi, įstatymų, leidžiančių atimti žmogaus teisę į gyvybę, neturėtų būti. <...> Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje skelbiama, kad draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Konstitucijoje tiesiogiai nepasakyta, kad draudžiama nustatyti bausmes, kuriomis žmogui atimama gyvybė, tačiau tai savaime aišku iš konteksto, nes Konstitucija draudžia nustatyti žmogų žalojančias bausmes. Žmogų žaloja ne tik jo plakimas, kankinimas, kūno dalies atskyrimas ir panašios bausmės, <...> bet ir žmogaus sušaudymas“. ¹³³ Taigi šios Konstitucinės nuostatos yra atitinkančios Konvencijos principus (2 ir 3 straipsniai) ir išreiškia giluminę demokratinės visuomenės idėją - žmogaus teisė į gyvybę yra svarbiausia žmogaus teisė, kuri turi būti saugoma ir ginama nuo bet kokio kėsینimosi ar pažeidimo.

Anot Bekarija Č. „mirties bausmė yra nenaudinga, nes ji žmonėms rodo žiaurumo pavyzdį. Jei aistros ar būtini karai verčia lieti kraują, tai įstatymai, <...> neprivalo ugdyti žvėriškumo; tai ypač pražūtinga todėl, kad mirtis pagal įstatymus daroma žmogui metodiškai ir laikantis formalumų. <...> įstatymai, kurie atspindi visų visuomenės narių valią, įstatymai, smerkiantys nužudymus ir už juos baudžiantys, patys žudo; įspėdami piliečius nesikėsinti į kito žmogaus gyvybę, patys viešai leidžia kėsintis į tą gyvybę“. ¹³⁴ Todėl tokių įstatymų neturi likti demokratinėse valstybėse, jie turi būti peržiūrėti ir pakeisti, kad visuomenės vertybės būtų gerbiamos ir saugomos aukščiausiam lygmenyje.

Apibendrinant, nagrinėtas užsienio ir Lietuvos konstitucines nuostatas žmogaus teisės į gyvybę apsaugos aspektu, darytina išvada, kad kiekviena valstybė suvokia savaip Konvencijos įsipareigojimą ginti žmogaus vertingumo pradą ir jo prigimtinę teisę gyventi. Tačiau kiekviena valstybė vienodai suvokia šios teisės išskirtinumą ir siekia sukurti atitinkamą teisinį mechanizmą apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę – pagrindinę visuomenės ir valstybės vertybę. Todėl siekdamas taikos ir teisingumo, valstybės laikosi Konvencijos įsipareigojimų ir siekia apsaugoti šią teisę ne tik savo jurisdikcijoje, bet ir už jos ribų ir taip siekdamas sukurti stabilią, demokratišką aplinką. Mirties bausmė yra paprastai suvokiamas kaip valstybės aukščiausioji kriminalinė sankcija, turinti neigiamą poveikį visuomenei ir pažeidžianti prigimtinę žmogaus teisę gyventi, todėl paprastai nėra taikoma. Tačiau keletą valstybių yra numačiusios išimtis: taikant šią valstybinę prevencinę priemonę karo

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

¹³⁴ Bekarija Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. - Vilnius: Mintis, - 1992. p. 68

metu už padarytus karinius nusikaltimus (Ispanija) ir už padarytus sunkius nusikaltimus prieš žmogų (Rusija).

Anot T. Birmontienės, „žmogaus teisės ir laisvės šiuolaikinėje teisės doktrinoje peržengia siauras konstitucinės teisės instituto ribas ir tampa visos teisinės sistemos pagrindu. Vakarų Europos žmogaus teisės ir laisvės yra vienodai suprantamos ir vertinamos. Tam didelę įtaką daro Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija bei jos interpretavimas Europos Žmogaus Teisių Teisme“.¹³⁵ Žmogaus teisės lemia asmens ir valstybės santykio pobūdį, jos tampa orientyrais valstybės įstaigų ir pareigūnų veikloje. Todėl žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas ir įgyvendinimas yra būtinas, kuriant teisingą ir darnią pilietinę visuomenę, teisinę valstybę, o žmogaus teisių kodifikavimas tampa pagrindine priemone, siekiant apsaugoti žmogaus teises.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ tvirtina, kad „**Konstitucijoje įtvirtinta siekiančios saugoti ir ginti bei sugebančios apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų demokratinės teisinės valstybės samprata negali būti pagrindas pažeisti žmogaus teises ir laisves, suvaržyti jas labiau negu reikia visuomenei svarbiems teisėtiems tikslams pasiekti arba tokiais suvaržymais paneigti žmogaus teisių ir laisvių esmę**“.¹³⁶ Todėl Konstitucijoje ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas žmogaus teisių ir laisvių katalogas suponuoja poreikį Lietuvos valstybei imtis visų teisėtų ir veiksmingų prevencinių priemonių, kad būtų užtikrintas veiksmingas žmogaus ir visuomenės saugumas, įtvirtintas teisingumas ir būtų apgintas valstybės viešasis interesas.

¹³⁵ *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencija*.- Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. p. 138

¹³⁶ *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*:
<<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n041229.htm>> (prisijungta 2007.10.20)

3. ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ IŠSAUGOJIMO NESUDERINAMUMAS SU ABORTŲ IR EUTANAZIJOS REIŠKINIAIS

Žmogaus teisės lemia asmens ir valstybės santykio pobūdį, jos tampa orientyrais valstybės įstaigų ir pareigūnų veikloje. Todėl žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas ir įgyvendinimas yra būtinas, kuriant teisingą ir darnią pilietinę visuomenę, teisinę valstybę. Žmogaus teisė į gyvybę yra pati svarbiausia teisė, todėl jos apsaugai ir gynybai turi būti mestos visos valstybės priemonės. Šios teisės įtvirtinimas Konstitucijose ir Konvencijoje, įpareigoja ją gerbti, užtikrinti jos gynybą ir apsaugą nuo bet kokio neteisėto kėsimosi ar ribojimo. Taigi siekiant visapusiškai išnagrinėti žmogaus teisės į gyvybę apsaugos aktualumą, būtina panagrinėti aborto ir eutanazijos reiškinius ir jų reglamentavimą Konvencijoje, Teismo bylų interpretacijose ir Užsienio šalių konstitucinėje teisėje.

Abortas yra suprantamas kaip nėštumo nutraukimas, kuris gali būti atliekamas chirurginiu būdu, medikamentais ar kitomis priemonėmis. Bet kalbėdami apie abortą turime teisingai pasverti abi medalio puses: vienoje pusėje yra moters pasirinkimo ir apsisprendimo laisvė, o kitoje pusėje yra užsimezgusi žmogaus gyvybė, jo teisė gyventi.

E. Kavoliūnaitės teigimu, „neabejotinai vienas svarbiausių valstybės tikslų yra jos pasirinktomis priemonėmis kuo efektyviau užtikrinti teisės į gyvybę apsaugą. Neretai žmogaus teisės deklaruojančiuose tarptautiniuose dokumentuose teigiama, kad žmogaus gyvybė yra ginama nuo pradėjimo. Tačiau analizuojant atskirų valstybių baudžiamuosius įstatymus ir teismų sprendimus, dažnai tenka tuo suabejoti. Nepaisant to, kad baudžiamąja teise turi būti saugomi svarbiausi visuomenės gėriai, tokia vertybė, kaip negimusio žmogaus gyvybė, neretai yra neginama“.¹³⁷ Todėl būtina panagrinėti išsamiau aborto reglamentavimą ir svarbiausia negimusio žmogaus teisės į gyvybę apsaugos galimybes.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau Konstitucija) skelbia bendrą principą, kad žmogaus teisė į gyvybę gina įstatymas (19 straipsnis), draudžiama žmogų kankinti, žaloti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes (21 straipsnis), bet suprantama, kad Konstitucija gina kiekvieną žmogų tiek mažą, tiek didelį. Tuo tarpu *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje* (toliau Konvencijoje) yra nurodoma, kad kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo ir niekam negalima tyčia atimti gyvybę, išskyrus vykdant teismo nuosprendį už nusikaltimą, už kurį tokia bausmė yra numatyta įstatymo (2 straipsnio 1 dalis). Taigi lyginant šiuos teisės aktus, pažymėtina, kad juose yra įtvirtinti bendri postulatai, įpareigojantys gerbti ir saugoti žmogaus teisę į gyvybę, kaip pačią brangiausią žmogaus teisę ir interesą.

¹³⁷ Kavoliūnaitė E. *Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje*// Teisės problemos 2006/12 (52), p. 62

E. Kavoliūnaitės nuomone, „Konvencijoje paliekama lanksti ir atvira galimybė nacionaliniam įstatymų leidėjui apibrėžti, kada prasideda gyvenimas. Taigi Konvencija palieka plačią ribą kiekvienai valstybei pasirinkti konfliktuojančių teisių ir interesų, dėl abortų ir šeimos planavimo, santykį. Konvencija neįpareigoja valstybių narių dėl gyvybės pradžios, tai jos nustato savo įstatymų leidyboje“.¹³⁸ Taigi, Konvencija tiesiogiai nereglamentuoja žmogaus gyvybės pradžios momento ir žmogaus teisės į gyvybę pradžios, tai palieka spręsti valstybių įstatymų leidėjui. Todėl Konvencija, kaip valstybių idealas ir siekiamybė, veikdama kartu su Konstitucijomis ir nacionaliniais teisės aktais sudaro vieningą žmogaus teisių apsaugos sistemą.

Išsamiai siekiant išanalizuoti aborto teisinius pagrindus ir negimusio žmogaus teises, būtina panagrinėkime Europos žmogaus teisių teismo (toliau Teismo) 2 Konvencijos straipsnio paaiškinimus aborto klausimais.

2004 m. *Byloje Vo prieš Prancūziją* (53924/00)¹³⁹ Teismas nagrinėdamas šios bylos medžiagą, konstatavo, kad šioje byloje negimęs kūdikis buvo nužudytas prieš motinos valią, kas sukėlė dideles kančias motinai.

Teismas šioje byloje daro išvadą, kad jei moteris, kuri ketino būti nėščia ir manė, kad jos negimęs kūdikis sveikas ir gyvybingas, netikėtai buvo priversta nutraukti nėštumą (atlikti abortą) dėl daktaro klaidos, šiomis aplinkybėmis tai konstatuojama kaip pažeidimas Konvencijos 2 straipsnio ir žmogaus teisės į gyvybę, tiek motinos, tiek vaiko atžvilgiu.

Teismui nagrinėjant šios bylos aplinkybes, iškilo poreikis nustatyti, kada prasideda žmogaus teisė į gyvybę ir kada žmogus laikomas tuo žmogumi, kurį gina Konvencija.

Analizuodamas šios bylos medžiagą, **Teismas konstatuoja, kad negimęs vaikas nelaikomas tuo asmeniu, kurį gina Konvencijos 2 straipsnis** („person” directly protected by Article 2 of the Convention“) ir net jeigu jis ir turi teisę į gyvybę, ji yra priklausoma nuo motinos teisių ir interesų. **Todėl Teismas pareiškia, kad negimusio kūdikio gyvybė yra tiesiogiai susijusi su motina ir turi būti saugoma per ją.** Nors aborto reiškinys ir negimusio vaiko teisės į gyvybę apsauga nėra apibrėžta Konvencijos 2 straipsnyje, bet Europos žmogaus teisių Komisija (toliau Komisija) pabrėžė, kad šie klausimai yra susiję su Konvencijos 2 straipsnio 1 dalimi, kuri konstatuoja, kad žmogaus teisė gyventi yra saugoma įstatymo.

E. Kavoliūnaitė, remdamasi šios bylos Teismo interpretacija akcentuoja, kad Teismui „nėra nei pageidautina, nei įmanoma atsakyti į abstraktų klausimą, ar negimęs vaikas yra asmuo, kaip apibrėžta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnyje“¹⁴⁰. Vadinas Teismas nesiima užduoties nustatyti ar Konvencijos 2 straipsnis gina ar negina negimusio

¹³⁸ Kavoliūnaitė E. *Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos*// Teisės problemos 2005/2(48), p. 6

¹³⁹ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (53924/00) Vo v. France (2004) //

<<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=abortion&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.11.03)

¹⁴⁰ Kavoliūnaitė E. *Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje*// Teisės problemos 2006/12 (52), p. 67

žmogaus teisę į gyvybę, jis neišreiškia tvirtos savo nuomonės šiuo klausimu, bet palieka galimybę valstybėms pačioms spręsti ir apibrėžti žmogaus teisės į gyvybę pradžios momentą, taip nustatant žmogaus teisės į gyvybę apsaugos pradžią.

Apibendrinant darytina išvada, kad Konvencijos 2 straipsnis tiesiogiai negina negimusio kūdikio gyvybės, bet remiantis Teismo pateikiama 2 Konvencijos straipsnio interpretacija, galima konstatuoti, kad **negimusio žmogaus (embriono) teisė į gyvybę yra ginama per motinos teisę į gyvybę.**

Šio principo yra laikomasi ir Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje. Mat Lietuvos Respublikos įstatymai yra įteisinę aborto galimybę iki 12 nėštumo savaičių, tačiau nėra užsimenama apie negimusio žmogaus teisę į gyvybę ir teisę gyventi. Taigi paanalizuokime Lietuvos Respublikos teisės aktų ir užsienio valstybių Konstitucijose aborto reglamentavimą ir negimusio žmogaus teisės į gyvybę apsaugos galimybes.

Remiantis 2002 m. **Lietuvos Respublikos Reprodukcinės sveikatos įstatymo projektu**, medicininis abortas – tai „nėštumo nutraukimas moters pageidavimu įstatymų nustatyta tvarka, kai panaudojamos tam tikros medikamentinės priemonės ar chirurginės intervencijos“.¹⁴¹ Šis teisės aktas papildė galiojantį **1994 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymą „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“** ir patikslino medicininio aborto atlikimo priežastis ir principus. Pagal šį teisės aktą yra nustatomos šios nėštumo nutraukimo sąlygos, kurioms esant nėštumo nutraukimas yra teisėtas:

- ✓ Nėštumo nutraukimas vykdomas tik moteriai pageidaujant.
- ✓ Nėštumą leidžiama nutraukti „iki 12 savaičių, jei nėra šiai operacijai kontraindikacijų. Didesnį nei 12 savaičių nėštumą leidžiama nutraukti, kai jis gresia moters gyvybei ir sveikatai“.¹⁴²
- ✓ Nepilnametėms iki 16 metų būtinas, o nuo 16 iki 18 metų pageidautinas, raštiškas vieno iš tėvų, įtėvių ar globėjų sutikimas, patvirtintas notaro.
- ✓ Nėštumo nutraukimo operacijos atliekamos tik stacionariame ginekologijos skyriuje gydytojo akušerio – ginekologo, turinčio licenziją.
- ✓ Moteris, pageidaujanti nutraukti nėštumą yra suteikiama visa reikiama informacija sveikatos priežiūros specialisto ir galimybė bet kuriuo momentu atsisakyti šio sprendimo.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos reprodukcinės sveikatos įstatymo projektas:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=170862&p_query=abortas&p_tr2=2> (prisijungta 2007.10.15)

¹⁴² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas „Dėl nėštumo nutrukimo operacijos atlikimo tvarkos“: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=14276&p_query=abortas&p_tr2=2> (prisijungta 2007.10.15)

Taigi čia pateikiami medicininio aborto atlikimo principai, garantuojantys moters laisvą apsisprendimą, jos fizinės ir psichinės sveikatos apsaugą, reglamentuoja teisėtą nėštumo nutraukimą, tačiau šiuose nuostatuose nėra nieko užsimenama apie negimusio žmogaus teisę į gyvybę ir šios teisės pažeidimus. Pažeidžiant teisės aktuose numatytus aborto atlikimo nuostatus Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje atsiranda neteisėto aborto sąvoka. **Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso** (toliau Baudžiamojo Kodekso)¹⁴² straipsnis skelbia:

„1. Gydytojas, turintis teisę daryti aborto operacijas, padaręs abortą pacientės prašymu, jeigu buvo kontraindikacijų arba tai padaryta ne sveikatos priežiūros įstaigoje, baudžiamas viešaisiais darbais arba teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Sveikatos priežiūros specialistas, neturintis teisės daryti aborto operacijas, sveikatos priežiūros įstaigoje padaręs abortą pacientės prašymu, baudžiamas viešaisiais darbais arba teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

3. Tas, kas neturėdamas teisės daryti aborto operacijas nutraukė nėštumą pačios moters prašymu, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki ketverių metų“.¹⁴³

Taigi kai abortas buvo atliekamas esant nėštumo kontraindikacijoms, arba kai jis atliekamas ne sveikatos priežiūros įstaigoje, arba kai abortą atlieka ne sveikatos priežiūros specialistas, tai yra traktuojama, pagal baudžiamąją teisę, kaip neteisėti ir įstatymo draudžiami veiksmai, kuriems yra taikomos Baudžiamojo Kodekso teisės sankcijos.

Apibendrinant Lietuvos Respublikos teisėje numatytus aborto atlikimo principus, darytina išvada, kad pirmiausia yra siekiama apsaugoti motiną, kuri nešioja savyje gyvybę, jos teises, tuo tarpu negimusio žmogaus ar užsimezgsios gyvybės teisės nėra apibrėžiamos bet yra daroma prielaida, kad negimusio žmogaus gyvybė yra ginama ir užtikrinama per motiną ir jos teises.

Paanalizuokime užsienio valstybių konstitucines nuostatas, reglamentuojančias aborto ir negimusios gyvybės apsaugos klausimus.

Didžioji Britanija neturi rašytinės Konstitucijos, tačiau žymus poslinkis žmogaus teisių apsaugos srityje įvyko 1998 m., kai buvo priimtas Žmogaus teisių įstatymas (The Human rights act),¹⁴⁴ kuris remdamasis Konvencija įtvirtino pagrindines žmogaus teises ir laisves Didžiosios Britanijos teisėje.

Tuo tarpu jau daug anksčiau 1967 m. priimto Įstatymo dėl aborto (Abortion Act 1967) 1 straipsnyje įtvirtinama aborto juridinė galimybė, kuri apibrėžiama taip: jeigu du daktarai prieina

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas. - Vilnius: „Mūsų Saulužė“- 2004, p. 61

¹⁴⁴ 1998 m. Žmogaus teisių įstatymas (Human Rights Act 1998): <
http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1998/ukpga_19980042_en_1> (prisijungta 2007.11.05)

išvados, kad nėštumo tęsimas gali sukelti riziką nėščiajai ar sužeidimus jos fizinei ar protinei sveikatai; ar gimęs vaikas gali kentėti nuo fizinių ar psichinių anomalijų ir bus neįgalus yra leidžiama atlikti abortą.¹⁴⁵ Šis teisės aktas buvo priimtas remiantis 1929 m. Kūdikio gyvybės išsaugojimo įstatymu (The Infant Life (preservation) Act 1929), kuris nusikaltimu laikė, negimusios gyvybės pražudymą, tačiau siekiant apsaugoti motinos gyvybę, yra įteisinęs nėštumo nutraukimą. Svarbus žingsnis buvo 1990 m., kai buvo priimtas Žmogaus vaisingumo ir embriologijos įstatymas (The Human Fertilisation and Embriology Act 1990),¹⁴⁶ kuris apibendrina ankstesnių teisės aktų principus, įtvirtintus tiek Kūdikio gyvybės išsaugojimo įstatyme (The Infant Life (preservation) Act 1929), tiek Įstatyme dėl aborto (Abortion Act 1967).

1990 m. Žmogaus vaisingumo ir Embriologijos įstatymas, siekdamas Didžiojoje Britanijoje ginti embriono ir motinos teises į gyvybę, apibrėžia aborto atlikimo galimybę, atliekant jį medicinos įstaigoje, esant šioms sąlygoms:¹⁴⁷

1. kai nėštumas nesiekia 24 savaičių ir nėštumo tęsimas nėščiajai gali sukelti riziką ar sužeidimus fizinės, psichinės sveikatos ar esamiems vaikams šeimoje;
2. nėštumo sustabdymas yra būtinas apsaugant nėščiąją nuo rimtų ilgalaikių fizinės ar psichinės sveikatos sužeidimų;
3. nėštumo tęsimas gali sukelti riziką motinos gyvybei nei sustabdžius nėštumą;
4. ir yra reali rizika, kad gimęs vaikelis kentės nuo fizinių ar psichinių anomalijų ir bus neįgalus.

Taigi matyti, kad svarbiausia yra saugoma motinos gyvybė ir jos teisės, o negimusio žmogaus teisė gyventi yra ginama per motinos teisę į gyvybę ir nėra tiesiogiai reglamentuojama. Nė viename Didžiosios Britanijos teisės akte nėra įvardijamos negimusio žmogaus teisės ar jų apsauga, tačiau reglamentuojant nėščiosios teises yra kartu ginamos negimusio žmogaus teisės.

Prancūzijos teisėje, pagal Raymond Youngs,¹⁴⁸ aborto atlikimas yra teisėtas, jei jis atliekamas per pirmąsias 10 nėštumo savaičių, siekiant išvengti motinos kančių. Tai nepažeidžia Konvencijoje įtvirtinantys žmogaus teisės į gyvybę ir laisvę principus, bet gydytojui yra paliekama teisė apsispręsti pritarti arba nesutikti su abortu pagal savo įsitikinimus.

E. Kavoliūnaitė nagrinėdama **Vokietijos** Konstitucinio Teismo nuomonę žmogaus teisės į gyvybę klausimais, konstatuoja, kad „Konstitucinis teismas patvirtino, kad teisė į gyvybę taikoma ir žmogaus vaisiui, kadangi Konstitucija ją suteikia „kiekvienam“ („jedem“). Iš to kylanti pareiga ginti negimusio vaiko gyvybę ne tik atmeta bet kokias tam prieštaraujančias priemones, bet ir nustato

¹⁴⁵ 1967m. Įstatymas dėl aborto (Abortion Act 1967):

<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1967/PDF/ukpga_19670087_en.pdf> (prisijungta 2007.11.05)

¹⁴⁶ 1990 m. Žmogaus vaisingumo ir Embriologijos Įstatymas (The Human Fertilisation and Embriology Act 1990): <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1990/ukpga_19900037_en_1> (prisijungta 2007.11.05)

¹⁴⁷ 1990 m. Žmogaus vaisingumo ir Embriologijos Įstatymas (The Human Fertilisation and Embriology Act 1990): <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1990/ukpga_19900037_en_3> (prisijungta 2007.11.05)

¹⁴⁸ Youngs R. *English, French and Germany Comparative Law.*- London Sydney: Cavendish Publishing- 1998, p. 108

pačiai valstybei reikalavimą ginti žmogaus vaisių, netgi prieš jo motiną. Todėl įstatyme aiškiai turėjo būti išreikštas nepritarimas abortams”.¹⁴⁹ Taigi Vokietijos Konstitucinėje teisėje abortas yra nesuderinamas su valstybės siekiu išsaugoti žmogaus teisę į gyvybę. Tačiau, remiantis E. Kavoliūnaitės Vokietijos Baudžiamojo Kodekso analize, yra apibrėžiamos išimtys, kurios leidžia tam tikrais atvejais nutraukti nėštumą: „kai motinos gyvybei ar sveikatai gresia pavojus (taikoma iki nėštumo pabaigos), kai yra įtariamas embriono genetinis išsigimimas (leidžiama iki 22 nėštumo savaitės); kai nėštumas yra nulemtas nusikalstamos veikos (leidžiama iki 12 nėštumo savaitės), ir nepaprastų aplinkybių buvimas, <...> kai abortą atlieka gydytojas ne vėliau kaip 22 nėštumo savaitę ir motina yra išklausiusi reikiamą konsultaciją“.¹⁵⁰

Taigi Vokietijos Baudžiamasis Kodeksas leidžia atlikti abortą tam tikromis sąlygomis, tačiau šie išskirtiniai atvejai ir aplinkybės, kai motinos interesai yra svarbesni nei vaiko, turi būti aiškiai apibrėžti, įteisinti ir jais negali būti piktnaudžiaujama, nes, anot Raymond Youngs,¹⁵¹ yra manoma, kad žmogaus teisę į gyvybę yra nesuderinama su aborto atlikimu. Tai turi būti suprantama kaip nusikaltimas.

Tuo tarpu 1997 m. priimtoje **Lenkijos Konstitucijos**¹⁵² 68 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad valdžios pareigūnai turi garantuoti specialią apsaugą vaikams, nėščiosioms, neįgaliesiems ir senyvo amžiaus žmonėms. Šis straipsnis įtvirtina Lenkijos vyriausybės nuostatą, kad ypatinga pagarba ir apsauga turi būti skiriama pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms. Nėščiosios apsaugos įtvirtinimas parodo ypatingą dėmesį ne tik motinai, bet vaikui, kuris nėra gimęs. Taip yra siekiama apsaugoti būsimą pilietį.

Lenkija būdama konservatyvi ir katalikiška valstybė yra prieš abortus, bet 1997 m. buvo padaryti esminiai pakeitimai ir abortai buvo įteisinti ir leidžiami tam tikromis sąlygomis: kai vaisius yra pažeistas ir kai nėštumas kelia grėsmę motinos sveikatai, nėštumo nutraukimas yra leidžiamas, bet turi būti atliekamas gydytojo sveikatos įstaigoje.¹⁵³

Taigi, apibendrinant Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos ir Lenkijos konstitucines nuostatas, įtvirtinančias aborto atlikimo galimybes, galime konstatuoti, kad aborto atlikimas, esant tam tikrom sąlygom ir aplinkybėm, yra leidžiamas, tačiau siekdamas apginti santykinai apčiuopiamą negimusią ir augančią motinos iščiose gyvybę, valstybės įstatymais įtvirtina motinos teisę į gyvybę ir jos apsaugą, o apie embriono teisę gyventi nėra užsiminama.

Aborto atlikimas sudaro grėsmę tiek motinai, tiek negimusiam vaikui, aborto ar nėštumo nutraukimo pasėkoje, yra pažeidžiama užsimezgosios gyvybės teisė į gyvybę ir teisė gyventi, tuo

¹⁴⁹ Kavoliūnaitė E. *Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje*// Teisės problemos 2006/12 (52), p. 68

¹⁵⁰ Ten pat. p. 69

¹⁵¹ Youngs R. *English, French and Germany Comparative Law*.- London Sydney: Cavendish Publishing- 1998, p. 108

¹⁵² 1997 m. *Lenkijos Konstitucija*: <<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>> (prisijungta 2007.11.05)

¹⁵³ Nowicka, W. *The Anti-Abortion Law in Poland. The functioning, social effects, attitudes and behaviors*. The Report, September 2000: <http://www.federa.org.pl/english/reports/report00/rep00_3.htm#3> (prisijungta 2007.11.05)

pačiu pažeidžiama moters psichinė laimė. Todėl jis turi būti detalai reglamentuotas, kad kiek įmanoma mažiau pažeistų motinos ir negimusio žmogaus gyvybes.

Paanalizuokime panašų į aborto reiškinį, tai yra **eutanazija**, kurią galima apibrėžti kaip gydytojo veiksma ar neveikimą, sukeltiant paciento mirtį. Anot Dworkin Gerald teigimu¹⁵⁴, kontroliuoti savo gyvenimą yra pats didžiausias žmogaus malonumas. <...> Šiandien žiniasklaidos priemonės mirga nuo mirtinai sergančių pacientų istorijų, kurie ieško orių išėjimo iš gyvenimo būdų.<...> jie nenori daugiau gyventi gyvenimą, kur liga juos gniuždo. Jie ieško išėties, oraus išėjimo iš gyvenimo. Todėl labai natūralu, kad ligoniai kreipiasi gydytoją pagalbos.

Vadinasi, eutanazija atliekama ligoniui sergančiam nepagydoma liga ir labai kankinantis, ji tampa „išėtis“, tačiau turime nepamiršti, kad eutanazijos atlikimo pasėkoje yra pažeidžiama žmogaus teisė į gyvybę ir teisė gyventi. Taigi, panagrinėkime eutanazijos reiškinio neigiamas ir teigiamas puses, visus „už“ ir „prieš“.

A. Narbekovo nuomone, „žodis eutanazija nereiškia neskausmingo numaravimo, kad žmogus išvengtų kentėjimų, arba sunaikinimo gyvybės, kuri dėl ligos tapo bevertė. Šiandien “eutanazija” turi keletą sinonimų. <...> Ji įvardinama kaip “galestingas nužudymas”, “mirtis su orumu” ir kt. Ji suvokiama, kada gydytojas neskausmingai nutraukia gyvybę kenčiančiam ligoniui ir tai daro sąmoningai su tikslu, kad ligonis mirtų ir tokiu būdu išsivadotų iš kentėjimų”.¹⁵⁵ Analizuojant eutanaziją kaip laimingą ligonio kančių pabaigą – jis reiškinys nėra traktuojamas kaip nusikaltimas, atvirksčiai, tai suvokiama kaip išlaisvinimas, orus išėjimas iš beprasmių gyvenimo.

Tuo tarpu Vatikanas 1980 m. priimtame dokumente – **Deklaraciją apie eutanaziją**, reglamentuoja eutanazijos reiškinį, kaip nusikaltimą ir žmogžudystę. Šiame dokumente yra pateikiamas toks eutanazijos apibrėžimas: „tai yra gydytojo veiksmas arba neveikimas, kuris tiesiogiai arba netiesiogiai sukelia mirtį norint išvaduoti pacientą iš kančių“.¹⁵⁶ Šis dokumentas parodo, kad eutanazija negali būti toleruojama, nes medicina ir gydytojai turi tarnauti žmogui ir turi siekti visomis priemonėmis išsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, o ne padėti jam numirti.

Darytina išvada, kad eutanazijos reiškinys turi dvi medalio puses: vienoje pusėje yra kenčiantis žmogus, kuris nori oriai numirti, kitoje – žmogaus nužudymas, teisės į gyvybę pažeidimas.

Nei Lietuvos Respublikos Konstitucija, nei Konvencija nėra užsiminusios apie eutanazijos atlikimo galimybes ir teisinius pagrindus. Europos Žmogaus teisių Teismas interpretuodamas Konvencijos 2 straipsnio nuostatas, pateikė savo nuomonę eutanazijos atveju. 2002 m. byloje *Pretty*

¹⁵⁴ Dworkin G. *Euthanasia and physical – assisted suicide*.- Cambrige:Cambrige University Press. – 1998, p. 17

¹⁵⁵ Narbekovas A. *Pasyvios eutanazijos ir užsispyrėliško gydymo netaikymo skirtumas*:

<http://www3.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETA/tf/biok/dokumentai/seminarai/bioetikosneakivaizdininkams/Skirtumas_tarpasyvioeutanazijosi%20gydymonetaikymo.doc>(prisijungta 2007.11.08)

¹⁵⁶ Narbekovas A. *Bioetika – metodinė priemonė bioetikos paskaitoms ir seminarams*.- Kaunas:VDU lei-kla.-2004, p.80

prieš Jungtinę Karalystę (2346/02)¹⁵⁷ Teismas konstatuoja, kad išsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, reiškia išsaugoti visas kitas teises ir laisves. Konvencija 2 straipsnis apibrėžia žmogaus teisę į gyvybę ir kartu nurodo aplinkybes, kurioms esant šios teisės apribojimas yra leistinas. Teismas tvirtina, kad Konvencijos 2 straipsnis savyje netalpina *žmogaus teisės į mirtį*.

Vadinasi darytina išvada, kad Konvencijos 2 straipsnis nereglamentuoja žmogaus teisės numirti, nes šio straipsnio principinė nuostata yra siekis apsaugoti žmogų, kaip aukščiausią visuomenės vertybę, jo teisę gyventi ir teisę į gyvybę.

A. Narbekovas teigia, kad „į mirtį šiandien žiūrima kaip į beprasme pabaigą, nutraukiančią dar galėjusį tęstis gyvenimą, arba kaip į išsilaisvinimą iš egzistencijos, kuri suvokiama kaip nebetekusi prasmės“.¹⁵⁸ Todėl demokratinėse valstybėse, kur yra puoselėjama apsisprendimo laisvė yra suprantama, kad naudodamasis šia teise žmogus gali pasirinkti, kas jam yra geriau oriai numirti ar siekti kiek įmanoma prailginti savo gyvenimą. Tačiau Konvencija, siekdama apsaugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves kiekvienam valstybių jurisdikcijoje esančiam piliečiui, neįvardina jo galimybės oriai ir garbingai numirti, palikdama tai valstybių įstatymų leidėjui.

T. Birmontienės nuomone, „yra daug diskutuojama ir dėl eutanazijos, arba teisės savarankiškai spręsti dėl savo mirties, esant tam tikrai asmens sveikatos būklei, taip pat dėl teisės numirti oriai. Kai kurių valstybių teisės sistemos pripažįsta asmens autonomijos koncepciją, kuri apima ir sprendimą dėl savo gyvybės pabaigos“.¹⁵⁹ Taigi eutanazija yra ne tik pačio žmogaus apsisprendimo teisė pasirinkti numirti ar kovoti už savo gyvybę, bet tai yra visos visuomenės rūpestis, nepažeidžiant Konstitucinių ir Konvencijos įsipareigojimų apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę.

Nagrinėtose užsienio valstybių konstitucijose yra įtvirtinama žmogaus teisės į gyvybę apsauga ir neliečiamumas, tačiau nėra užsimenama apie žmogaus teisę numirti ar eutanazijos teisinius pagrindus. Tuo tarpu **Didžiojoje Britanijoje** 2004 m. šalia 1998 m. Žmogaus teisių įstatymo (The Human rights act) yra priimtas Įstatymas mirtinai sergantiems dėl mirties asistuojant (Assisted Dying for the terminally ill Bill),¹⁶⁰ kuris suteikia teisę pilnateisiam ir pilnamečiui asmeniui, patiriančiam nepakeliamus skausmus dėl mirtinos ligos, gauti medicininį asistavimą ar pagalbą numirti (medical assistance to die), jam tvirtai apsisprendus. Šiame akte sąvoka „assisited dying“

¹⁵⁷ *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (2346/02) *Pretty v. The United Kingdom* (2002)// <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=euthanasia&sessionId=2789990&skin=hudoc-en>> (prisijungta 2007.10.27)

¹⁵⁸ Narbekovas A. *Pasyvios eutanazijos ir užsispyrėliško gydymo netaikymo skirtumas*: <http://www3.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETA/tf/biok/dokumentai/seminarai/bioetikosneakivaizdininkams/Skirtumas_tarppasyvioeutanzijosi%20gydymonetaikymo.doc>(prisijungta 2007.11.08)

¹⁵⁹ *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 360

¹⁶⁰ 2004 m. *Įstatymas mirtinai sergantiems dėl mirties asistuojant* (Assisted Dying for the terminally ill Bill): <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldbills/017/2004017.pdf>> (prisijungta 2007.10.15)

apibrėžiama kaip gydytojo pareiga pasirūpinti paciento prašymu numirti ir pagelbėti jam užbaigiant gyvenimą. Taip pat čia nurodomos sąlygos, kuomet gydytojo pagalba numirti yra teisėta:

1. gydytojas turi būti informuotas, kad pacientas pageidauja jo pagalbos numirti;
2. įvertinant paciento ir jo medicininius duomenis, nustatoma, kad jis yra visiškai veiksnus taip nusprendamas;
3. atliekamas išvada, kad paciento liga yra mirtina;
4. nustatoma, kad pacientas patiria nepakeliamas kančias dėl šios mirtinos ligos;
5. pacientas yra informuojamas apie medicininę diagnozę, prognozes, procedūrą pagalbos numirti (assisted to die), alternatyvas slaugymo ir skausmo malšinimo galimybes;
6. jei pacientas primygtinai reikalauja gydytojo pagalbos numirti (assisted to die) ir jo prašymas yra padarytas savanoriškai, niekuo neverčiant ir yra pilnai informuotas gydytojo;
7. atliekant konsultacijas su gydytoju.

Taigi apibendrinant galima konstatuoti, kad Didžiosios Britanijos teisėje yra pripažįstama žmogaus teisė numirti ir net yra reglamentuojama gydytojo pagalba, kas nėra apibrėžta Lietuvos teisėje. Mat Lietuvos Respublikos **Sveikatos apsaugos darbuotojų chartijoje** eutanazija yra suprantama kaip žmogžudystė ir apibrėžiama taip: „mirštančių ligonių, negalios ištikėtų vaikų, psichinių ligonių, pagyvenusių žmonių, nepagydomomis ligomis sergančių asmenų skausmo ir kančių kelianti užuojauta neįgalina imtis jokios, aktyvios ar pasyvios, eutanazijos. Tai ne pagalba suteikiama ligoniui, bet tyčia nužudomas žmogus“.¹⁶¹ Taip pabrėžiama eutanazijos nužudymo aspektas ir teisės numirti neleistinumas: „medicininis ir paramedicininis personalas - ištikimas uždaviniui "visuomet tarnauti gyvybei ir globoti ją iki pabaigos" - negali teikti paslaugų jokiai eutanazijos praktikai, net suinteresuotam asmeniui, o juo labiau jo artimiesiems reikalaujant. Individas neturi teisės į eutanaziją, nes neturi teisės savivališkai disponuoti savo gyvybe. Taigi joks sveikatos apsaugos darbuotojas negali būti nesamos teisės vykdytoju“.¹⁶² Ši chartija, pabrėžia žmogaus gyvybės prigimtinumą ir vertingumą bei gydytojo pagrindinį tikslą – tarnauti žmogaus gyvybei ir stengti ją išsaugoti. Taip eutanazijos reiškinys yra suvokiamas kaip neigiamas ir neleistinas.

Apibendrinant, darytina išvada, kad vis dėl to šalia visuomenės įsipareigojimų ir valstybės tikslų laikytis Konstitucijos ir Konvencijos yra žmogus, sergantis mirtina liga arba besikankinantis dėl nepakeliamų kančių bei laukiantis savo paskutinio atodūsiu – jis turi teisę pasirinkti kaip jam

¹⁶¹ *Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija*: < http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/sveikatos-apsaugos-chartija.html#_III09 > (prisijungta 2007.10.15)

¹⁶² Ten pat.

gyventi – kankintis ar oriai numirti. Tačiau **atliekant eutanazija yra pažeidžiama žmogaus teisė į gyvybę – svarbiausia žmogaus teisė.**

Pagal A. Narbekovą, „tiesioginis nekalto žmogaus nužudymas, kada mirtis yra trokštama kaip tikslas arba kaip priemonė, visada yra nepateisinamas. Moralinė prasme nėra jokio skirtumo, ar atliekami veiksmai, ar atvirksčiai - nieko nedaroma, jei siekiama to paties tikslo – nutraukti žmogaus gyvybę. Taigi esminis eutanazijos apibūdinimas yra nužudymas.

Tačiau ne visi veiksmai, kurie yra susiję su rizika žmogaus gyvybei yra moraliai blogi. Suprantama, kad neįmanoma visą laiką išvengti rizikos gyvybei. Vartojant bet kokius vaistus, visada susiduriama su vienokiais ar kitokiais pašaliniais poveikiais. Tokiais atvejais kyla klausimas, ar yra moralu atlikti gerą veiksma, jeigu yra pratomos nors ir nenorimos, bet ir blogos pasekmės.“¹⁶³ Taigi kasdieniniame gyvenime eutanazijos, abortų ir mirties baudmės tematika sukelia kiekvieno iš mūsų moralės ir etikos pobūdžio diskusijas. Tačiau kalbėdami apie šiuos reiškinius, negalime pamiršti žmogaus teisės į gyvybę ir teisės gyventi, kuri yra pati svarbiausia mūsų kiekvieno vertybė. Juk kiekvienas žmogus yra laisva būtybė, turinti laisvę veikti savo valia, vadovautis laisvu apsisprendimu ir realizuoti visas savo teises ir interesus.

Pagal Konstitucija, kaip pagrindinį šalies įstatymą ir žmogaus apsaugos sistemos pagrindą, žmogaus teisę į gyvybę, orumą ir kitas teises saugo įstatymas. Todėl šių teisių suvaržymai galimi tik įstatymo numatytais atvejais ir tik esant būtinumui apsaugoti valstybės saugumą ar žmogaus sveikatą. Konstitucinio Teismo žodžiais tariant, „**valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis - užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl vykdydama savo funkcijas ir veikdama visos visuomenės interesais valstybė turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą inter alia nuo nusikalstamų kėsinių**“¹⁶⁴, kuriais yra pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos ginamos vertybės. Tad žmogaus teisės tampa priemonės siekiant dvasinių ir materialinių vertybių, realizuojant savo sugebėjimus ir išsikeltus tikslus.

Žmogaus teisė į gyvybę yra pamatinė visuomenės vertybė, kuri yra valstybės gerbiama ir saugoma, sukuriant atitinkamą teisės normų ir institutų mechanizmą, nes pažeidžiant šią teisę, yra suardoma visa žmogaus esmė. Todėl pagrindinis valstybės uždavinys yra saugoti šią teisę ir užtikrinti jos įgyvendinimą.

¹⁶³ Narbekovas A. *Pasyvios eutanazijos ir užsispyrėliško gydymo netaikymo skirtumas*: <http://www3.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAJ/tf/biok/dokumentai/seminarai/bioetikosneakivaizdininkams/Skirtumas_tarppasyvioeutanazijosi%20gydymonetaikymo.doc>(prisijungta 2007.11.08)

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime „:Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n041229.htm>> (prisijungta 2007.10.15)

IŠVADOS

1. Svarbiausia žmogaus teisė yra teisė į gyvybę ir teisė gyventi. Tai yra prigimtinei ir pilietinei kiekvienos žmogiškos būtybės teisė, kartu tai yra pagrindas formuojantis žmogaus socialiniam vertingumui, orumui ir laisvei, todėl negali egzistuoti jokia teisinė norma leidžianti pažeisti ar apriboti šią teisę. Pagrindinė valstybės pareiga yra saugoti ir ginti šią teisę – žmogaus orumo ir prasmingos egzistencijos pamatą, garantuoti šios teisės vientisumą ir socialinį vertingumą.
2. Tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai įtvirtina valstybės pareigą apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę: Lietuvos Respublikos Konstitucija, kaip svarbiausias Lietuvos valstybės įstatymas, įtvirtina, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymai, draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes; Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija (toliau Konvencija) reikalauja tokios žmogaus teisių apsaugos, kokia yra būtina, siekiant efektyviai apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę ir numatyti aplinkybes, kuriom esant kyla didelė grėsmė žmogaus teisės į gyvybę sutrikdymui. Konvencija nustato tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos kitos žmogaus teisės, kurios sudaro tarptautinės bendruomenės pripažįstamas vertybes. Todėl žmogaus saugumas ir siekis apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę turi būti pagrindiniai prioritetai valstybės veikloje ir nusikaltimų prevencijoje.
3. Mirties bausmė – tai yra aukščiausiaji valstybės sankcija, turinti neigiamą poveikį visuomenei, nes jos taikymas pažeidžia žmogaus teisę gyventi ir ugdo nepagarbą šiai prigimtiniai žmogaus teisei. Mirties bausmės taikymas, neužtikrina teisingumo principo įgyvendinimo, priešingai, jis skatina nepagarbą žmogaus teisei į gyvybę, netvarką ir nesantaiką. Mirties bausmės panaikinimas Europoje tampa suprantamas kaip visuotinai pripažįstama norma, kuri įtvirtina valstybės poreikį imtis visų teisėtų ir veiksmingų prevencinių priemonių, kad būtų užtikrintas veiksmingas žmogaus ir visuomenės saugumas, įtvirtintas teisingumas ir būtų apgintas valstybės viešasis interesas. Lietuvos valstybė pripažindama ir ratifikuodama tarptautinius teisės principus ir normas, jas taiko reguliuodama visuomeninius piliečių santykius, šalies gyvenimą.
4. Apžvelgiant, nagrinėtas užsienio ir Lietuvos konstitucines nuostatas žmogaus teisės į gyvybę apsaugos aspektu, darytina išvada, kad kiekviena valstybė, remdamasi Konvencijos nuostatomis, suvokia tikslingai žmogaus teisės į gyvybę išskirtinumą ir vertingumą bei siekia sukurti atitinkamą teisinį mechanizmą apsaugoti šią teisę – pagrindinę visuomenės ir valstybės vertybę. Todėl siekdamas taikos ir teisingumo, valstybės laikosi Konvencijos įsipareigojimų ir siekia apsaugoti šią teisę ne tik savo jurisdikcijoje, bet ir už jos ribų ir taip siekdamas sukurti stabilią, demokratišką aplinką.

5. Abortas yra suprantamas kaip nėštumo nutraukimas, kuris gali būti atliekamas chirurginiu būdu, medikamentais ar kitomis priemonėmis. Tačiau abortas nėra paprasta operacija, kuriai moteris apsisprendė laisva valia, tai yra negimusios gyvybės (embriono) nužudymas, jo teisės į gyvybę sunaikinimas. Konstitucijoje ir Konvencijoje nėra tiesiogiai įtvirtinama negimusio žmogaus teisių apsauga: Lietuvos Respublikos teisėje pirmiausia yra siekiama apsaugoti motina, kuri nešioja savyje gyvybę, ir jos teises, tuo tarpu negimusio žmogaus ar užsimezgsios gyvybės teisės yra ginamos ir užtikrinamos per motiną ir jos teises; Konvencijoje paliekama lanksti ir atvira galimybė nacionaliniam įstatymų leidėjui apibrėžti, kada prasideda gyvenimas ir nuo kokio momento yra ginama žmogaus teisė gyventi.
6. Apibendrinant Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos ir Lenkijos konstitucines nuostatas, įtvirtinančias aborto atlikimo galimybes, galime konstatuoti, kad aborto atlikimas, esant tam tikrom sąlygom ir aplinkybėm, yra leidžiamas, tačiau siekdamas apginti santykinai apčiuopiamą negimusią gyvybę, valstybės įstatymais reglamentuoja motinos teisės į gyvybę apsaugą.
7. Eutanazija apibrėžiama kaip gydytojo veiksmas ar neveikimas, sukeltiant paciento mirtį ir atliekama ligoniui sergant nepagydoma liga, labai kankinantis. Ji tampa „išėjimas“ iš sunkios, beprasmės padėties. Tačiau eutanazija yra ne tik pačio žmogaus apsisprendimo teisė pasirinkti numirti ar kovoti už savo gyvybę, bet tai yra kėsinimasis į žmogaus teisę gyventi, todėl tai tampa valstybės rūpestis, nepažeidžiant Konstitucinių ir Konvencijos įsipareigojimų, apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, kartu teisingai interpretuojant žmogaus pasirinkimo galimybę. Nei Konstitucija, nei Konvencija nėra užsiminusios apie eutanazijos atlikimo galimybes ir teisinius pagrindus, tačiau Didžiosios Britanijos teisėje yra pripažįstama ir reglamentuojama žmogaus teisė į mirtį ir gydytojo pagalba kenčiančiam ligoniui oriai numirti.
8. Žmogaus teisė į gyvybę yra visuotinė, absoliuti ir neatimama prigimtinė žmogaus teisė, kuri tampa pagrindiniu valstybės politikos ir veiklos orientyru, todėl būtina efektyviai siekti apsaugoti šį žmogaus konstitucinį interesą, tobulinti žmogaus teisių apsaugos sistemą, šviesti visuomenę žmogaus teisių apsaugos srityje ir kurti taikią, demokratišką aplinką.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. *Austrijos Federacijos Konstitucija 1964 m.*: (<http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf>)
2. *Didžiosios Britanijos Įstatymas dėl aborto 1967m.* (Abortion Act 1967): (http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1967/PDF/ukpga_19670087_en.pdf)
3. *Didžiosios Britanijos Įstatymas mirtinai sergantiems dėl mirties asistuojant 2004 m.* (Assisted Dying for the terminally ill Bill): (<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldbills/017/2004017.pdf>)
4. *Didžiosios Britanijos Nusikaltimų ir Netvarkos įstatymas 1998 m.* (Crime and Disorder Act 1998): (http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1998/ukpga_19980037_en_1)
5. *Didžiosios Britanijos Žmogaus teisių įstatymas 1998 m.* (Human Rights Act 1998): (http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1998/ukpga_19980042_en_1)
6. *Didžiosios Britanijos Žmogaus vaisingumo ir Embriologijos Įstatymas 1990 m.* (The Human Fertilisation and Embriology Act 1990): (http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1990/ukpga_19900037_en_1)
7. *Lenkijos Konstitucija 1997 m.*: (<http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm>)
8. *Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas.* - Vilnius: „Mūsų Saulužė“.- 2004, p. 57 -61
9. *Lietuvos Respublikos Konstitucija.*– Vilnius: „Mūsų Saulužė“.- 2005, p. 5
10. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”:* (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1996/n611120a.htm>)
11. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:* (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/i510124a.htm>)
12. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“:* (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>)
13. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo*

- tvarkos ir sąlygų" 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/n511222a.htm>)*
14. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n001206.htm>)*
 15. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2001/n011002.htm>)*
 16. *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime „:Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: (<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n041229.htm>)*
 17. *Lietuvos Respublikos reprodukcinės sveikatos įstatymo projektas: (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=170862&p_query=abortas&p_tr2=2)*
 18. *Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas „Dėl nėštumo nutrukimo operacijos atlikimo tvarkos“: (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=14276&p_query=abortas&p_tr2=2)*
 19. *Lietuvos Respublikos Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas: (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=165128&p_query=&p_tr2=)*
 20. *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija: (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048)*
 21. *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos Šeštasis protokolai: (http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=84115&p_query=&p_tr2=)*
 22. *Ispanijos Konstitucija 1978 m.: (<http://www.tribunalconstitucional.es/constitucion/pdf/ConstitucionINGLES.pdf>)*
 23. *Italijos Konstitucija 1949 m.: (http://legxven.camera.it/cost_reg_funz/345/346/listaarticoli.asp)*
 24. *Portugalijos Konstitucija 1976 m.: (<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>)*
 25. *Prancūzijos Konstitucijos Preambulė 1946 m. (le Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946): (<http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/p1946.htm>)*

26. *Prancūzijos Konstitucija 1958 m.* (La Constitution du 4 octobre 1958): (<http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/constit.htm>)
27. *Rusijos Federacijos Konstitucija 1993 m.*: (<http://www.ksrf.ru/doc/law/10003000/ch1.htm>)
28. *Sveikatos apsaugos darbuotojų chartija*:
(http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/sveikatos-apsaugos-chartija.html#_III09)
29. *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas*:
(<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=469>)
30. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*:
(http://www.hrmi.lt/downloads/structure//VISUOTINE_ZMOGAUS_TEISIU_DEKLARACIJA.pdf)
31. *Vokietijos Konstitucija 1949 m.*:
(http://www.bundestag.de/htdocs_e/parliament/function/legal/germanbasiclaw.pdf)

Specialioji literatūra

32. Ashford N. *Laisvos visuomenės principai*. – Vilnius: Aidai. - 2003. p. 57-61, 68
33. *Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje: konferencija*- Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1996. p. 79-88; 153-156 (85-86)
34. Bekarija Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes*.- Vilnius: Mintis,- 1992. p. 68
35. Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. – Vilnius: Pradai- 1997, p. 34, 44, 48, 50 (31-52)
36. Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*.- Vilnius: Eugrimas, 2002. p. 24, 25, 31, 33 (24-34)
37. Dworkin G. *Euthanasia and physical – assisted suicide*.- Cambrige:Cambrige University Press. – 1998, p. 17
38. Foster S. *Human rights and civil liberties*.- Oxford: Oxford University Press.- 2006, p. 96, 98, 110, 104 (94-112)
39. Youngs R. *English, French and Germany Comparative Law*.- London Sydney: Cavendish Publishing- 1998, p. 107-110 112, (107-115)
40. Jacobs F.G, Oyery C., White R. *The European Convention on Human Rights*. – Oxford: Oxford University Press.- 2002, p. 43, 44, 52, 47, 48 50-51, 42 (42-57)
41. Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 31, 62, 69-70, 81, 87, 101, 103, 106, 107, 123, 18, (14-128)

42. Katuoka S. *Mirties bausmė ir tarptautinė teisė*.- Vilnius: LTA Leidybos centras, 2000. p. 52(45-73)
43. Kavoliūnaitė E. *Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje*// Teisės problemos 2006/12 (52), p.62,68,69 (62-83)
44. Kavoliūnaitė E. *Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos*// Teisės problemos 2005/2(48), p. 6 (5-25)
45. *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencija*.- Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. p. 129-138 (132, 138)
46. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*- Vilnius: MRU leidykla.- 2003. p. 103, 135-136, 48-49, 9, 35, 63-64, 38, 359-361, 373, 360, 392(359)-416 (20-21, 38)
47. *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis*, tarptautinė konferencija.- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.- 1998, p. 121
48. *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*, tarptautinė konferencija, - Vilnius: The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. – 2004, p.62-63, 67-69, (62-70)
49. *Konstitucinis Teismas ir Konstitucingumo garantijos Lietuvoje*: konferencijų medžiaga. – Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė. – 1995. p. 55-64 (55-57)
50. *Lietuvos Konstitucinė Teisė: raida, institucijos, kurių apsauga, savivalda*. – Vilnius: MRU.- 2003.-p.316-317,321,327 (316-363)
51. Narbekovas A. *Pasyvios eutanazijos ir užsispyrėliško gydymo netaikymo skirtumas*: (http://www3.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAI/tf/biok/dokumentai/seminarai/bioetikosneaktiv_aizdininkams/Skirtumastarppasyvioseutanazijosi%20gydymonetaikymo.doc)
52. Narbekovas A. *Bioetika – metodinė priemonė bioetikos paskaitoms ir seminarams*.- Kaunas: VDU lei-kla.-2004, p.80 (65 – 83)
53. Nocius J. *Nusikaltimai žmogui: mokomoji priemonė*.- Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla.- 1998, p. 8-9
54. Nowicka, W. *The Anti-Abortion Law in Poland. The functioning, social effects, attitudes and behaviors. The Report, September 2000*: (http://www.federa.org.pl/english/reports/report00/rep00_3.htm#3)
55. Pėstininkas A. *Nusikaltimai asmeniui*.- Vilnius: Mintis.- 1984, p. 5
56. Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. p. 212-214
57. Vaišvila A. *Teisės teorija*.- Vilnius: Justicia.- 2004, p. 164, 132

Teismų praktika

58. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (17/1994/464/545) *McCann and Others v. The United Kingdom* (1994):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=2&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
59. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (14038/88) *Soering v. The United Kingdom* (1989):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=the%20%7C%20Soering%20%7C%20v.%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
60. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (23531/94) *Timurtaş v. Turkey* (2000):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=23531/94&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
61. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (87/1997/871/1083) *Osman v. The United Kingdom* (1998):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Osman%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
62. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (43290/98) *McShane v. The United Kingdom* (2002):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=38&portal=hbkm&action=html&highlight=Osman%20%7C%20v.%20%7C%20the%20%7C%20United%20%7C%20Kingdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
63. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (24746/94) *Hugh Jordan v. The United Kingdom* (2001):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=hugh%20%7C%20jordan%20%7C%20v.%20%7C%20united%20%7C%20kongdom&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
64. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (69481/01) *Bazorkina v. Russia* (2006):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=13+2&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
65. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (17/1994/464/545) *McCann and Others v. The United Kingdom* (1994):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=2&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
66. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (14038/88) *Soering v. The United Kingdom* (1989):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=the>

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=abortion&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>

67. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (53924/00) *Vo v. France* (2004):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=3&portal=hbkm&action=html&highlight=abortion&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)
68. *Europos Žmogaus Teisių Teismo Byla* (2346/02) *Pretty v. The United Kingdom* (2002):
(<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=euthanasia&sessionid=2789990&skin=hudoc-en>)

ŽMOGAUS TEISĖS Į GYVYBĘ KONSTITUCINĖS APSAUGOS PROBLEMAS

Santrauka

Šiame darbe analizuojama žmogaus teisės į gyvybę koncepcija, konstitucinės apsaugos galimybės, jų teisinis reglamentavimas, atskleidžiama konstitucinės žmogaus teisių apsaugos problematika. Apžvelgiant Lietuvos Respublikos ir kitų užsienio valstybių konstitucines nuostatas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos principines idėjas ir Europos žmogaus teisių teismo bei Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, yra siekiama nustatyti žmogaus teisės į gyvybę apsaugos mechanizmą ir jo teisinius pagrindus.

Žmogaus teisės yra tokios prigimtinės, universalios vertybės, kurios priklauso kiekvienam iš mūsų, nepriklausomai nuo lyties, rasės, išpažįstamos religijos, kalbos, odos spalvos ar kitų skirtumų. Tai moralinės visuomenės vertybės, kurios įkūnija žmogaus laisvę ir galimybę veikti bei patenkinti savo poreikius. Svarbiausia žmogaus teisė yra teisė į gyvybę ir teisė gyventi. Ši teisė yra pagrindas formuojantis žmogaus socialiniam vertingumui, orumui ir laisvei, todėl negali egzistuoti jokia teisinė norma leidžianti pažeisti ar apriboti šią teisę. Todėl tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai, įtvirtinantys valstybės pareigą saugoti ir ginti šią pagrindinę žmogaus teisę, pabrėžia žmogaus vertingumą, jo orumo ir prasmingos egzistencijos esmę.

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau Konstitucija), reglamentuodama žmogaus teisių ir laisvių katalogą, visiems ir kiekvienam garantuoja prigimtines žmogaus teises. Tai atspindi fundamentalų Konstitucijos tikslą – kurti stabilią ir demokratišką konstitucinę tvarką. Žmogaus teisė į gyvybę yra įtvirtinta šio katalogo pirmuoju punktu, taip siekiama pabrėžti šios teisės svarbą ir reikšmingumą, akcentuojamas valstybės įsipareigojimas gerbti ir saugoti žmogaus teisę gyventi. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau Konvencija) yra tarptautinė sutartis, kuri reikalauja tokios žmogaus teisių apsaugos, kokia yra būtina, siekiant efektyviai apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę ir numatyti aplinkybes, kuriom esant kyla didelė grėsmė žmogaus teisės į gyvybę sutrikdymui. Ji nustato tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos kitos žmogaus teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės pripažįstamas vertybes. Todėl žmogaus saugumas ir siekis apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę turi būti pagrindiniai prioritetai valstybės veikloje ir nusikaltimų prevencijoje tarptautiniu lygmeniu.

Mirties bausmė yra suprantama kaip gyvybės atėmimas žmogui valstybės vardu visuomenės labui, tai aukščiausioji valstybės kriminalinė sankcija, turinti neigiamą poveikį visuomenei, nes ja yra pažeidžiama prigimtinė žmogaus teisė gyventi. Mirties bausmės panaikinimas Europoje (remiantis Konvencijos nuostatomis) tampa suprantama kaip visuotinai pripažįstama norma, kuri

įtvirtina valstybės poreikį imtis visų teisėtų ir veiksmingų prevencinių priemonių, kad būtų užtikrintas veiksmingas žmogaus ir visuomenės saugumas, įtvirtintas teisingumas ir būtų apgintas valstybės viešasis interesas.

Todėl Konvencija yra suprantama kaip siekis rasti balansą ir pusiausvyrą tarp visuomenės teisių bei interesų ir visuomeninio poreikio apsaugoti žmogaus teises. Laisvesnis asmenų judėjimas ir didėjantis nusikalstamumas, įgaunantis tarptautinį pobūdį ir kelia rūpestį tautoms užtikrinti visuomenės gerovę, identifikuojant ir nubaudžiant nusikaltėlius bei vykdant teisingumą. Todėl žmogaus saugumas ir siekis apsaugoti žmogaus teisę į gyvybę turi būti pagrindiniai prioritetai valstybės veikloje ir nusikaltimų prevencijoje. Lietuvos valstybė pripažindama ir ratifikuodama tarptautinius teisės principus ir normas, jas taiko reguliuodama visuomeninius piliečių santykius, šalies gyvenimą.

Analizuojant aborto ir eutanazijos reiškinius, turime panagrinėti abi „medalio“ puses: viena vertus, yra žmogaus pasirinkimo ir apsisprendimo laisvė, kita vertus, yra žmogaus gyvybė ir teisė gyventi. Todėl apsisprendimas numirti ar pageidavimas atlikti abortą, turi būti teisingai pasverti, mat šių veiksmų pasėkoje yra nužudoma gyvybė, sunaikinama žmogaus teisė gyventi.

Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucijose bei Konvencijoje nėra tiesiogiai įtvirtinama negimusio žmogaus teisių apsauga. Mat Konvencijoje paliekama lanksti ir atvira galimybė nacionaliniam įstatymų leidėjui apibrėžti, kada prasideda gyvenimas ir nuo kokio momento yra ginama žmogaus teisė gyventi. Paprastai valstybės siekia apsaugoti motiną, kuri nešioja savyje gyvybę, tuo tarpu užsimezgsios gyvybės teisių apsauga yra interpretuojama ir ginama tik per motiną ir jos teises.

Nei nacionaliniame, nei tarptautiniame lygmenyje (Konvencijoje) nėra reglamentuojamos eutanazijos atlikimo galimybės ir teisiniai pagrindai (išskyrus Didžiąją Britaniją). Tačiau Europos žmogaus teisių teismas interpretuodamas Konvencijos 2 straipsnio nuostatas, patikslina, kad išsaugoti žmogaus teisę į gyvybę, reiškia išsaugoti visas kitas teises ir laisves, todėl šis straipsnis savyje netalpina žmogaus teisės į mirtį, nes svarbiausia yra žmogaus gyvybė ir siekis ją apsaugoti. Taip reglamentuojant tik pagrindinius konvencinius principus, Europos Bendrija palieka teisę nacionaliniam įstatymų leidėjui, pagal šalies kultūrą ir tradicijas įtvirtinti žmogaus teisės į mirtį teisinius pagrindus.

Darytina išvada, kad žmogaus teisė į gyvybę yra visuotinė, absoliuti ir neatimama prigimtinė žmogaus teisė, kuri tampa pagrindiniu valstybės politikos ir veiklos orientyru, todėl būtina efektyviai siekti apsaugoti šią žmogaus konstitucinę teisę, tobulinti žmogaus teisių apsaugos sistemą, šviesti visuomenę žmogaus teisių apsaugos srityje ir kurti taikią, demokratišką aplinką.

PROBLEMS OF CONSTITUTIONAL PROTECTION OF HUMAN RIGHT'S TO LIFE

Summary

This work deals with an interpretations of what is the human right' to life and what kind of protection should be provide in order to guarantee everyone rights to life, his dignity and human value. This study analyses the interpretations of Constitutional law of Lithuanian and other foreign states, of the European Convention of Human Rights, the jurisdiction of the European Court of Human Rights and the Constitutional court of the Lithuania.

Human rights are the basis value of democratic society and should be protected by law, because it belong for everyone independent of race, language, religion and others internals. The right to life is most fundamental human rights, which indicate the human value, liberty, dignity and the purpose of his existence. Therefore national and international law provide that no one shall be deprived of his life or be derogated from even in times of war.

Constitution of Lithuanian is the most important act in the state, which present the list of human rights, where firstly is produced the basic human right – the right to life. The main goal of Constitutions is to create the stabile and democratic environment and constitutional order, which provides and guarantees protection for rights of everyone. The European Convention of Human Rights is the international law, which impose a duty on states to protect life for everyone and no one shall be deprived of his life intentionally or be subjected to torture, inhuman degrading treatment or punishment. Thus Convention provides standards of protection human rights as basics values in the international society and it becomes an international instrument for the protection of individual human.

Death penalty is the state punishment, which has negative aspects in the society because of the violation of human right to life and his value and it develops disrespect to human rights and liberty. State which provides protection of human right to life and respect to human dignity should not have this punishment in it criminal system, because of fact, that by this action the human will die and thus it violent his right to life. In the Europe this death penalty has been abolished (with reference to ideas of the Convention); it provides the international significant to protect human life from each inhuman or degrading treatment.

Furthermore, in the whole of the Convention is a search for a balance between the demands of the general interest of the community and the requirements of the protection of the individual's fundamental rights. As movement about the world becomes easier and crime takes on a larger international dimension, it is increasingly in the interest of all nations that suspected offenders who

flee abroad should be brought to justice. Conversely, the establishment of safe havens for fugitives would not only result in danger for the State obliged to harbour the protected person but also tend to undermine the foundations of extradition. These considerations must also be included among the factors to be taken into account in the interpretation and application of the notions of inhuman and degrading treatment or punishment in extradition cases. The State of Lithuania engages to regulate the social and political life by this the conventional and international ideas.

Abortion and euthanasia have two aspects – on the one hand there are human right to decide (to have the child or not, to die or to wait while death becomes to you) and on other hand there are the human right to life and to have possibility to live. So decision to die or to do abortion should be strictly weighed up with all arguments, because by these actions human life has been terminated.

There are no law, which provide protection of human fetus, but the European Court of Human Rights decided, that the unborn child is not regarded as a “person” directly protected by Article 2 of the Convention and that if the unborn do have a “right” to “life”, it is implicitly limited by the mother’s rights and interests. This approach is found in the law of Lithuania and other countries. There are determined the juridical concepts of abortion and mother rights but nor the human fetus right to life.

Human right to die is not defined in the international or domestic law (except The Great Britain). The European Court of Human Rights modified that Article 2 of the Convention not consist the human right to die. So the Convention gives wide area of interpretation and regulation of this right in domestic law.

In the conclusion, the human right to life is most basic and fundamental right and main worry of the democratic society. It should be protected by high level of constitutional measure and in order to seek effective results in protection of human right to life we also should more educate and train thinking of the society in the area of the protection of human rights. The system of protection of human rights should be strictly balance and developed in order to guarantee peace and stabile democratic environment.

Irena Žilinskytė

El. p.: irenazilinskyte@gmail.com

Tel: 860088136